DR. JAN VERCAMMEN

DE MINNELIEDEREN VAN HENRIC VAN VELDEKEN

in deze reeks wordt als doel vooropgesteld een zo waarachtig mogelijk licht te laten schijnen op een historisch feit een historische figuur of een al te ver doezelde tijdsspanne uit de geschiedenis
zij is opgevat in populair wetenschappelijke zin en wil zowel studerenden als niet studerenden bereiken
haar medewerkers worden gezocht op internationaal niveau zonder onderscheid van ras land of taal

VLAAMSE BOEKERIJ

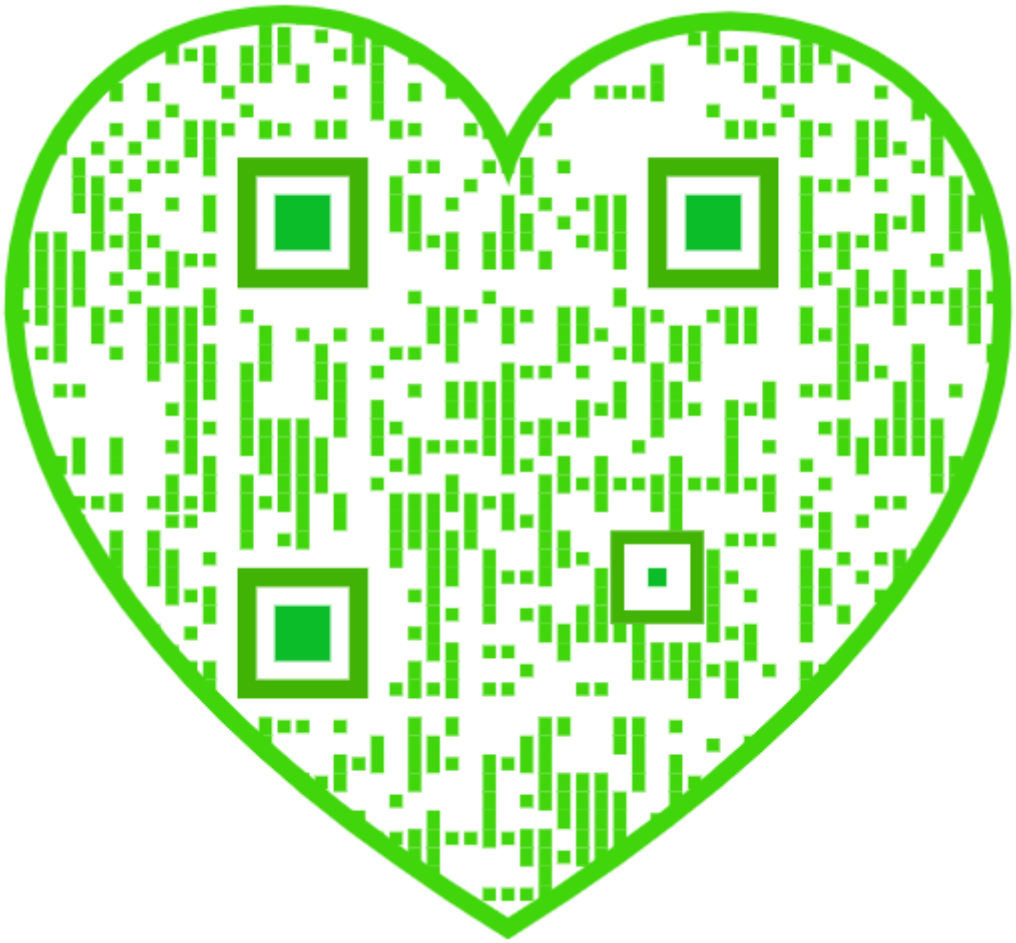

DE MINNELIEDEREN

VAN

HENRIC VAN VELDEKEN

VLAAMSE VORSERSBOEKERIJ

In deze reeks wordt als doel vooropgesteld, een zo waarachtig mogelijk licht te laten schijnen op een historisch feit, een historische figuur, of een al te verdoezelde tijdsspanne uit de geschiedenis.

Zij is opgevat in populair-wetenschappelijke zin en wil zowel studerenden als niet studerenden bereiken.

Haar medewerkers worden gezocht op internationaal niveau zonder onderscheid van ras, land of taal.

+++

DR. JAN VERCAMMEN

DE MINNELIEDEREN VAN HENRIC VAN VELDEKEN

IN DE

VLAAMSE VORSERSBOEKERIJ

Vlaamse Boekerij - Eigen Beheer.
MECHELEN

© 1978 by Dr.Jan Vercammen.

Bandontwerp:Georges J.van Aerschot.

Zet-en drukwerk - Vlaamse Boekerij - Mechelen.

Niets uit deze uitgave mag op welke wijze ook overgenomen of nagemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

D / 1978 / 2223 / 2 .

I N H O U D

DE DICHTER IN ZIJN TIJD	blz.	7
ZIJN VERHALENDE DICHTWERKEN	"	25
ZIJN MINNELIEDEREN	"	38
LITERATUURLIJST	"	108

+++

DE DICHTER IN ZIJN TIJD

In den beginne was Henric van Veldeken. Een eigenaardig, zelfs wonderlijk begin,als zodanig niet onbetwist gebleven. L.J.Renier heeft het betekenisvol over "een eenzame voorpost aan de ingang van onze literatuurgeschiedenis".
Het heet dat V. de eerste is geweest die literatuur bedreef in een taal die als Nederlands kan worden beschouwd,die zelfs in belangrijke mate heeft bijgedragen tot de vorming van het Nederlands,-namelijk het Westnederfrankisch,anders gezegd:het Maaslands van het Land van Loon,kortweg het Limburgs,maar enigszins gezuiverd van dialektische eigenaardigheden.Een taal waarvan V.zelfs de schriftvormen zou hebben moeten uitvinden, zelfs de grammatica er moeten van bepalen hebben."Zou hebben moeten",inderdaad,dat is in de grond zo onwaarschijnlijk,dat het gerust evengoed kan worden ontkend als bevestigd.
Een Duitse tijdgenoot, Gottfried von Strassburg ,dichtte van hem :

er impete daz êrste rîs
in tuitescher zungen
dâ von sît este ersprungen
van den die bluomen kâmen.

Wat betekent :hij entte de eerste loot op de Dietse tongval, waaruit takken ontsprongen die bloemen voortbrachten.
"Tuiteschen" :Dietse, Duitse? In elk geval Duitse takken en bloemen.Het werk van V.heeft immers de Duitse epiek en lyriek vernieuwend en definitief richtinggevend beïnvloed!
Rudolf von Ems(eerste helft 13e eeuw)één van zijn discipelen, noemde V."de wijze man die als allereerste echt te rijmen begon".

Volgens prof.G.De Smet slaan beide uitspraken"niet noodzakelijk op de rijmpraktijk en de verstechniek van de Loonse zanger".Hij citeert iemand die beweert dat vooral de inhoud en de stijl bedoeld zijn.Maar in het citaat van Rudolf von Ems lijkt het me toch duidelijk om de rijmpraktijk te gaan.

Dat V. werkelijk de eerste zou zijn,dat er dus vóór hem geen gedichten of verhalen in een Nederlandse tongval geschreven zijn, is moeilijk aan te nemen daar in de buurlanden reeds heel wat vroeger in de volkstaal werd geschreven.Maar bewijzen zijn er niet.Een verrassing was de ontdekking in 1931 van tot nog toe het oudste (tweede helft 11e eeuw) in het Nederlands(Oudwestvlaams)bekende versje in de rand van een handschrift te Oxford,met de latijnse vertaling eronder:

Hebba olla vogala nestas hagunnan
hinase hic anda thu.

Hebben alle vogelen hun nest begonnen,/behalve ik en jij.

(Voorlopig dit reeds:let erop dat de twee vershelften verbonden zijn door een alliteratie,met daarbij nog een derde alliterererende h,wat de versvorm is van de Oudgermaanse poëzie,vóór V.in de plaats daarvan het eindrijm"invoerde".We komen daarop terug.)

Wie kent dat prille,frisse versje niet? Victor van Vriesland begint ermee zijn tweedelige"Spiegel van de Nederlandse poëzie door alle eeuwen"en geeft daarna twee liederen van V.Dus toch Nederlandse poëzie vóór hem?Of een unicum als inval van de schrijver,een inval die niets met het handschrift te maken heeft?Of een citaat?

In elk geval moeten we met J.Greshoff en J.de Vries besluiten dat"niet het geringste spoor van enige kunstuiting(is gevonden)- over een ogenblik waarop de andere Germaanse volkeren

bewijzen gaven van een kunst die terugreikte tot in de grijze oudheid".-"Hier staan we voor een raadsel",besluiten zij.

Dr.J.te Winkel schrijft: "Betrekkelijk groot is de schat van godsdienstige dicht-en prozawerken van de 8e tot het begin der 12e eeuw,die ons uit Zuid-Duitsland zijn overgebleven en die de Oudhoogduitse letterkunde vormen."Zoals bv.het Hildebrandslied van ca.800, oorspronkelijk vermoedelijk in het Oudbeiers.In het Oudsaksisch van de 9e eeuw bezitten we "het schone epos"de Heliand,een parafraze op de evangeliën vol lokale kleur van de tijd, zelfs met nog heidense elementen. In Friesland leefde in de 8e eeuw de blinde zanger Bernlef,"een naam zonder enige inhoud"menen Greshoff en De Vries,maar die, zoals de H.Ludgerus getuigt(geb.ca.744)"geliefd was door zijn buren omdat hij de daden van de Oude Friezen en de oorlogen van hun koningen bezong",- doch na zijn genezing en bekering door diezelfde heilige,de psalmen zong in het Fries.En kwestie van psalmen:er zijn ook de zogenaamde Wachtendonckse,genoemd naar de bezitter uit de 17e eeuw(maar sindsdien verloren)en in de 9e of 10e eeuw geschreven in het Nederfrankisch, vermoedelijk Limburgs van die tijd. Ze hebben evenwel alleen taalkundige,geen literaire waarde.

Karel de Grote die leefde van 742 tot 814,"Limburger van afkomst"volgens Jef Notermans,liet de volksliederen over de heldendaden van de vroegere koningen verzamelen en opschrijven. Maar zijn zoon,Lodewijk de Vrome,vernietigde de verzameling, omdat hij alle heidense kultuursporen wilde uitwissen.De geschiedenis herhaalt zich. We kennen ze,die"vrome"kultuurvernielers. We ontmoeten er straks nog.En laten we intussen ook even aan de Indianen denken van toen ze pas ontdekt waren met het kruis voorop.Maar kwestie van die Karolomagnische liede-

ren,we weten dus niet eens of ze in het Diets of in het Oudfrans geschreven waren.
Kortom,we kunnen wel veronderstellen dat eeuwen vóór V. in onze taal liederen geschreven,of alleszins toch gezongen werden. Daar is alleen maar nergens een spoor van te vinden.Er moeten toen ook wel sagen en legenden ontstaan zijn. Te Winkel vermeldt verschillende voorbeelden.Een daarvan is die van Liederik van Buk, de eerste forestier van Vlaanderen,vóór de tijd van de graven dus.Dat deed me denken aan mijn kindertijd.Mijn inwijding in de literatuur gebeurde door een historische roman,vermoedelijk in het begin van onze eeuw in twee delen uitgegeven door het Davidsfonds:Reus Finhard en Liederik van Buk. Dat werk stond in de bibliotheek van mijn vader toen ik van hem geen romans mocht lezen. Ik heb het sindsdien tot mijn spijt nergens meer teruggevonden.
Jef Notermans citeert van prof.J.Kern :"...men kan toch niet aannemen dat er in't Nederlands in de 12e eeuw buiten de gezongen volksliederen in 't geheel geen gedichten bestonden." En Greshoff en De Vries besluiten eveneens:"Het lijkt wel ongelooflijk." We zouden moeten gaan veronderstellen, dat ons taalgebied uitmunt door kultuurattilisme(van Attila,de koning van de vernielzuchtige Hunnen).
Pater van Mierlo S.J.-van wie prof.De Smet meende dat Henric van Veldeken dertig jaar lang zijn geest en zijn pen heeft beziggehouden-houdt mordicus vol dat V.'s kunst door stromingen niet alleen uit Frankrijk(de Romania)maar ook uit het Westen d.i.Vlaanderen en Brabant,beïnvloed werd.Dat er daar toen reeds een literair leven bestond is onbetwistbaar, maar invloed daarvan op V.dat is wèl betwistbaar.Na gezworen te hebben bij die Westerse invloed-die hij heeft verwaarloosd te be-

wijzen -,zegt prof.De Smet,geeft Van Mierlo toe dat V.ook in een autochtone traditie staat, dat er dus reeds een literair leven was in het Maasland,een "met Limburgse voertaal".Prof. De Smet beoordeelt trouwens sterk kritisch en vakkundig de beweringen en argumenten van de polemisch aangelegde Van Mierlo "met zijn onbetwistbare zin voor tegenspraak".Wat nog die autochtone Limburgse traditie betreft:ook Greshoff en De Vries besluiten aan de hand van een citaat uit V.'s Minneliederen: "Zulke verzen maakt geen dichter wanneer niet reeds eerder in zijn taal andere kunstenaars hebben gezongen."Maar dat is weer eens niet meer dan een vermoeden dat we ook kunnen afwijzen, al was het maar met de tegenbewering dat V.daarvoor voldoende genie bezat.

Van Mierlo is steeds tot de aanval overgegaan van zodra iemand, gemotiveerd of niet,V.aan invloed van het"achterlijke Oosten" (Duitsland)wilde onderwerpen. Hij heeft er steeds hardnekkig naar gestreefd V."nader tot de Dietse gemeenschap"te brengen. Het is zijn overtuiging dat de kultuur in het Diets van West naar Oost is geëvolueerd. Ik blijf er evenwel bij dat de weg als volgt dient te worden uitgestippeld :Limburg,West-Vlaanderen,Oost-Vlaanderen,Brabant,Noord-Nederland.In zoverre mij bekend heeft Van Mierlo zijn stelling-west/oost- niet bewezen.

Intussen blijft V.de voorloper,auteur van de vrome Legende van Sint Servaas,hoofs eposdichter van een Eneïde en even hoofs minnezanger.Meer kennen we niet van hem.

Lange tijd hebben de Duitsers hem willen rekenen tot hun literatuur.Tot in 1857 een handschrift uit de 15e eeuw werd ontdekt met fragmenten van de Sint Servaas in het Loons van de 13e eeuw,en tot kon worden uitgemaakt dat zijn andere werken, die sterk verduitst zijn overgeleverd,duidelijke sporen dra-

gen van wat vrij algemeen wordt aangezien als de oorspronkelijke taal. Wie die werken verduitste, V. zelf, tijdgenoten of latere kopiïsten, dat weten we niet.

Ook zijn naam komt meestal verduitst voor: Heinrich von Veldeken (of Veldig). Maar met Rogier verkies ik Henric omdat hij die naam vond in de daareven genoemde fragmenten, alleszins de oudste en zelf reeds een bewerking of toch een kopie, die wel heeft gediend als basis voor filologische studies.

Heeft V. een vrijwel onoverzichtelijke invloed gehad op de Duitse literatuur, van enige invloed op onze eigen Nederlandse literatuur is tot nog toe niets echt bewezen.

Ziedaar dan onze V. tussen invloeden voor en na.

Van zijn leven weten we zeer weinig af. Wel zijn we er zeker van dat hij schreef tussen 1165 en 1190. Omstreeks 1165 moet hij immers aan zijn Servaas begonnen zijn, meestal beschouwd als zijn oudste bekende werk. Hij moet toen reeds volwassen geweest zijn, daar hij Latijn kende zoals blijkt uit de Latijnse woorden en zinnen in dat werk (dat trouwens een verdietsing is uit het Latijn) zij het dan nog dat op grammaticale fouten is gewezen. Bovendien beschikte hij reeds over een zodanige vaardigheid in de verstechniek, al blijkt die in zijn later werk nog zeer vervolmaakt, dat die Legende vermoedelijk niet zijn eerste werk is geweest. Kunnen we dan veronderstellen dat hij tussen 1140 en 1150 geboren is? Of wellicht vroeger? In 1928 werd in Limburg het achtste eeuwfeest van zijn geboorte gevierd en te Hasselt een standbeeld opgericht. Een paar jaar later ook een te Maastricht, net of de Nederlandse Limburgers wilden zeggen: neen hoor, hij is van ons! Triestig die landsgrens in dergelijk geval. Dat jaartal berust trouwens op geen enkel bewijs, zelfs niet op enig gefundeerd vermoeden.

Van zijn hoofse ridderroman Eneas had hij in 1175 reeds een groot deel geschreven. Hij zelf vertelt in de epiloog, dat het handschrift in dat jaar werd gestolen op de bruiloft van gravin Margareta van Kleef en dat hij het negen jaar later terugkreeg van paltsgraaf Herman van Saksen (familie van de dief), die hem verzocht het te voltooien. Dat moet dus in 1184 geweest zijn. Het werk moet vóór 1190 voltooid zijn, daar in dat jaar de paltsgraaf als Herman I, zijn overleden broer als landgraaf opvolgde. Verder dan 1190 is geen werk van V. meer te dateren.

We weten wel waar Henric geboren is daar hij het zelf zegt en zoals uit zijn naam is af te leiden, namelijk te Veldeken, tussen Kermt en Spalbeek. De plaatsnaam blijft nog enkel over als naam van een watermolen aan de Demer, de Vellekermolen. Het was een kleine heerlijkheid, een leen van de graaf van Loon of van een abdij, en dan wel die van Sint Truiden. Sinds wanneer? Het kasteel bestond nog in het midden van de 14e eeuw.

Volgens Rogier worden in dokumenten uit de 13e eeuw (en niet vroeger) leden van een adellijk geslacht Van Veldeken vermeld, soms in dienst van de graven van Loon, soms als voogd van de abdij Sint Truiden. Behoorde onze V. tot dat geslacht en was hij dus een edelman? Vermoedelijk wel, maar weer eens: absolute zekerheid heeft men niet. Zijn naam wijst misschien alleen op zijn geboorteplaats. Een Provençaalse tijdgenoot, de troubadour Bernart de Ventadour, was de zoon van een bakker die brood leverde op het kasteel van Ventadour, al verbleef hij als minnezanger, net als V., aan vorstelijke hoven. Waarom hier naar de Provençe verwezen wordt, blijkt verder wel.

Op een paar manuscripten van V.'s Minneliederen komt een afbeelding van hem voor met als onderschrift: Her Heinrich von Veldig. Dat "heer" versterkt het vermoeden van zijn adellijke

stand.Er staat zelfs een wapenschild op die afbeeldingen,maar ja,dat schild stemt niet overeen met het wapen van het adellijke geslacht Van Veldeken. Het maakt zelfs een fantastische indruk.Daarenboven komt ook op de afbeeldingen van niet adellijke dichters een wapenschild voor.Op de beeltenis van Walther von der Vogelweide en van Wolfram von Eschenbach die beiden van rond 1170 tot ongeveer 1220 leefden en die V. waarschijnlijk nog gekend hebben,komt bv.een zwaard voor,wat stellig op ridderschap wijst.

Daarmee staan we dus niet veel verder,zomin als met een ander argument,nl.dat V.als patroon Sint Servaas koos.Edelen kozen inderdaad een schutsheilige maar dat deden geestelijken ook, terwijl "dorpers" de naam van een beschermheilige kregen.Wat V.zegt kan zelfs eenvoudig betekenen dat hij te Maastricht,de stad van Servaas kwam wonen.

Er zijn echter sterkere argumenten.Die liggen in het werk van onze dichter.Hieruit blijkt immers een zo hoge graad van ontwikkeling,als slechts bij een edelman- of bij een priester - kan worden verondersteld.We zagen reeds dat hij Latijn kende. Dat blijkt niet alleen uit zijn Servaas,maar ook uit zijn Eneïde,al is deze een bewerking van een Franse"roman d'Enëas". Hij moet ook de Aeneis van Virgilius hebben gelezen en hij mag er gerust van verdacht worden, ook uit de fameuze werken van Ovidius over de liefde wat te hebben geleerd.Dat kan worden aangetoond met citaten uit zijn Eneïde,dingen die niet in de Franse bron voorkomen.

Frans kende hij dus ook. Hij wist heel wat af,niet enkel van de Franse,maar ook van de Duitse letterkunde. Van deze kende hij beslist ridderromans als het Roelantslied,Tristan en Isolde en het Niebelungenlied,daar hij hieruit namen gebruikt in

zijn Eneïde.Ook namen uit de Franse ridderromans trouwens.En uit zijn Minneliederen blijkt overduidelijk dat hij ook de Provençaalse(Occitaanse)literatuur van de troubadours kende.

Waar heeft hij al die kennis opgedaan?Dat is nergens vermeld. Waarschijnlijk heeft hij zijn eerste opleiding genoten in de kapittelschool van Loon.Maar men is het meestal wel erover eens, dat hij in de kloosterschool van Sint Servaas te Maastricht zijn voornaamste opleiding kreeg.Het was trouwens de kanunnik-koster van Sint Servaas die hem,samen met gravin Agnes van Loon, aanzette om de Legende van Sint Servaas te schrijven,naar een voorbeeld uit het kloosterarchief. Alleszins droeg V. Maastricht een warm hart toe. Hij schrijft dat Servaas zich als bisschop vestigde te

Tricht
In eynen dall scoen ende licht,
effen ende wael ghedaen,
daer twee water tsamen gaen,
eyn groot ende eyn cleyne,
claer,scoen ende reyne:
dats die Jeker ende die Mase.

En hij vervolgt :zowel voor koren als voor gras is die stad gunstig gelegen,ook in een vis-en wildrijke streek,en eveneens voor de scheepvaart in vele richtingen:aan een grote weg van Hongarije naar Engeland,van Saksen naar Frankrijk en naar Denemarken en Noorwegen, dicht bij Keulen en bij Tongeren. Hij beschrijft blijkbaar het Maastricht van zijn tijd,dat een internationaal knooppunt van groot belang was en derhalve ook ekonomisch belangrijk.En de geschiedenis leert ons dat ekonomisch welvarende streken tevens centra zijn van kulturele bloei,mede door politieke invloeden.

Maar niet enkel zijn kennis, vooral de geest die spreekt uit zijn Eneïde en zijn Minneliederen wijst op een minnezanger van adellijken bloede, zoals er toendertijd in West-Europa heel wat waren.

V. was zeker geen geestelijke, al heeft iemand dat wel eens verondersteld aan de hand van de Servaaslegende, terwijl ook Van Mierlo ergens zegt: hij kan een geestelijke geweest zijn. Er waren in die tijd dolende minnezangers-vaganten-die wel aan een kerkelijke (klerikale) opleiding begonnen waren, maar bedankt hadden voor de hogere wijdingen, in de wereld terechtgekomen waren en soms aan lager wal geraakten. Denk maar aan de liederen in potjeslatijn in de Carmina Burana van Carl Orff, waarop we nog terugkomen. Dat V. geen "verlopen monnik" was kan als zeker worden aangenomen, en ook, dat zijn sociale status in die tijd moeilijk, zo al niet onmogelijk te bereiken was voor lui van lagere afkomst. Zoniet zouden we in hem wel iemand kunnen zien die uit het volk kwam en om zijn werk geadeld werd. Van Mierlo laat hem inderdaad beginnen als arme speelman, een rondtrekkende volksdichter, gesproten uit een oude molenaarsfamilie van Kermt en vertoevend "in het gezelschap van tuimelaars, en berentemmers, van straatmuzikanten en ander oneerlijk gespuis", maar die het dan later bracht tot hofdichter en ministeriaal en aldus de stamvader werd van een geslacht, dat in de 13e eeuw geadeld werd. Opvallend is wel, dat slechts in 1218 voor het eerst sprake is van een adellijk geslacht Van Veldeken. Toen leefde nl. een weduwe Floria van Veldeken, moeder van een Arnold en een Henric, grootmoeder ook van een Henric, "en onder wijze reserve," schrijft Rogier, "is de mogelijkheid geopperd dat deze Floria de weduwe van de dichter was. Chronologisch is dat mogelijk, maar elk bewijs, zelfs alle schijn van

bewijs ontbreekt."
Bovendien is het ook zo dat V. het in zijn Minneliederen wel over een geliefde heeft, maar noch daar noch elders over een echtgenote.Ook in geen enkel dokument is hiervan sprake,evenmin als van zijn ouders. Volgens Marie Koenen,de Nederlands-Limburgse schrijfster(1879-1959)die ook de Servaas in hedendaags Nederlands bewerkte,was hij een wees.Vrouwelijke intuïtie?
De onbewezen hypothese van V. als speelman, noemt Van Mierlo zelf een "werkhypothese".Toch verwekte ze heel wat beroering in Limburg waar zoals gezegd,het achtste eeuwfeest der geboorte was gevierd van"de eerste en enige ridder-dichter der Nederlandse letterkunde"(Jozef Droogmans).Die verheffing van de arme speelman wegens zijn kunst lijkt me meer dan twijfelachtig in die tijd,vooral aan het hof van Loon,waarvan geen enkele blijk van artistiek leven is bekend.Van Mierlo heeft dan ook die hypothese later"stilzwijgend opgegeven",zegt prof.De Smet,die gevat de evolutie in de meningen van de jezuïet in het licht stelt:eerst was V.iemand die absoluut geen Latijn kende, in 1928 stond het niet vast of hij Latijn kende, in 1932 had hij misschien al een klerikale opvoeding genoten en in 1956 is hij een clericus,een geschoolde.In 1952 was Van Mierlo trouwens reeds heftig uitgevaren tegen de Duitser Frings die van onze dichter een eenvoudig,ongeleerd man wilde maken. Zo zien we maar weer.
We tasten dus weeral in het duister. Op geen enkele vraag is een beslist antwoord te geven.Er kunnen enkele veronderstellingen worden geopperd met min of meer-vaker min-waarschijnlijkheid,of zelfs maar mogelijkheid.
Toch zijn enkele feiten bekend. Vooreerst zijn verblijf aan

het hof van de graaf van Loon,onder schutse van gravin Agnes, van wie wij weten dat ze in 1171 weduwe was van Lodewijk I en moeder van zijn opvolger Gerard. Zij was het die V. aanzette tot het schrijven van de Servaaslegende.Hij noemt haar in de epiloog van het eerste deel:

sijnre liever vrouwen
dies hoem bad mit trouwen
doer minne,want des luste haer.

En in de epiloog van het tweede deel vinden we:

doer genade ende doer minne
des hoem ouch bat die gravinne
van Loon,die edel Agnes.

Tweemaal dus"doer minne".Uit liefde.Voor de dichter?Die vraag heeft aanleiding gegeven tot romantische interpretaties,te meer dat er ook een dochter Agnes was en eens lichtelijk het vermoeden is geuit dat V. via de moeder de dochter wilde"bereiken".Er is getracht sommige verzen van zijn Minneliederen die kant uit te buigen.Maar dat veronderstelt-alweer-kultuurleven aan het hof van Loon.En daar is nergens iets over vermeld,wel voor andere hoven. Opvallend is toch dat V.in de epiloog van zijn Eneïde,voor de gravin van Kleef andere termen gebruikt. Hij noemt haar"die milde ende die goede".Van minne geen sprake.

We mogen wel aannemen dat V. aan het hof van Loon zijn leerschool in de ridderlijkheid heeft doorgemaakt. We mogen ons zelfs voorstellen dat hij daar van tafeldienende schildknaap tot vrije beoefenaar van de poëzie is gegroeid. Maar als hij edel was,was hij ook tot heerdienst verplicht,niet alleen voor de graaf van Loon,die toch ook niet tot de machtige adel behoorde en die zelf tot heerdienst verplicht was voor de ko-

ning-keizer, van wie hij een trouw aanhanger was.En dan moet V.beslist geen rustig leven hebben geleid.Dan moet hij integendeel heel wat avonturen hebben beleefd.Is hij meegetrokken naar het Heilige Land?Heeft hij de tochten van de keizer over de Alpen meegemaakt,de veldtochten van de Loonse graven? Nog andere vragen zijn mogelijk.Vooral in zijn Eneïde blijkt hij een man te zijn die heel wat van de wereld heeft gezien en daarbij zeer belezen was.Er is wel eens geopperd dat hij veel van horen zeggen kon weten.Maar sommige taferelen van het epos geven duidelijk de indruk,dat de auteur dergelijke dingen moet hebben beleefd.

In elk geval waren de graven van Loon,met of zonder hun leenheer de keizer,voortdurend op pad om oorlog te voeren,te roven en te stropen.Geheel de 12e eeuw was er een van wapengekletter in die contreien en zowat overal elders.Daar is bv.de eerste vermoedelijke leenheer van onze Henric,Lodewijk I van Loon,gestorven in 1171.Die kerel bezat twee eigenschappen die gewoonlijk niet samengaan:een vechtlustig karakter en een uitzonderlijke zwaarlijvigheid. Dit laatste dermate,dat hij aan zijn naamgenoot en familielid,de koning van Frankrijk,niet alleen een toelage vroeg om naar het H.Land op bedevaart te gaan en te gaan vechten(begin 1147 predikte Sint Bernardus ook te Maastricht de 2e kruisvaart)maar ook:"een kuras en een helm, voldoende ruim en breed en hard,want in eigen land kon hij er geen vinden die hem pasten".

Heel wat ridders lieten een kruis op mantel of bovenkleed naaien.Maar niet onze Lodewijk.Die vond dat hij wat beters te doen had,nl.de landelijke bevolking brandschatten en te velde trekken tegen de graaf van Namen,ook al een roofridder.Hij was natuurlijk goed gezien bij de nieuwbakken koning Frederik

Barbarossa(met de rosse baard), die in 1154 door de paus tot keizer was gekroond, wat hem niet belette nadien drie tegenpausen aan te stellen.Tijdens zijn afwezigheid hield Lodewijk daar in het Westen orde op zaken, wat hem weer meermaals het zwaard uit de schede deed trekken. Maar toen hij zelf eens naar het H.Land was gereisd,zogezegd op bedevaart,namen zijn buren wraak door dorpen te verwoesten in zijn graafschap. Zo ging het eraan toe in die tijd. Zijn zoon en opvolger, Gerard,die van 1171 tot '95 regeerde en eveneens beschermheer was van V.,was geen haar beter.

Intussen was de dochter Agnes van Loon in 1169 getrouwd met ene Otto von Wittelsbach. En zoals we reeds aanstipten heeft op de figuur van deze dochter de romantiek later vat gekregen. Marie Koenen heeft een hopeloze idylle bedacht tussen V. en het "zedige dochterkijn" .En Jef Notermans heeft zich een V. voorgesteld die door liefdesleed gebroken,Loon verlaat en naar Kleef trekt.Daar zou hij inderdaad ook verbleven hebben.Zou. In 1175 werd daar, op de bruiloft van gravin Margareta,zijn Eneïde gestolen.Maar dat bewijst nog niet dat hij op de bruiloft was. Hij kan dat handschrift ook elders en vroeger ter lezing hebben gegeven aan de gravin.

In de epiloog zegt hij:

Hee lietet eine vrouwen
lesen ende scouwen
ee danne ment vol schreve.
Dat was die gravinne van Cleve.

Maar het werd niet aan de gravin ontstolen,daar V.zelf zegt:

doe waert dat boec te Cleve verstolen
einre juncfrouwen,die sît hadde bevolen.

De gravin had het dus ter bewaring gegeven aan een van haar

jonkvrouwen.
Het is anders wel verleidelijk de minnezanger V. daar zelf zijn gewrocht te laten voorlezen voor een gezelschap van jonkvrouwen, die de galante dichter met bewogen hart zitten aan te staren. Een hoofs tafereeltje. Jef Notermans maakt er wat van voor een opera. Maar in elk geval wijst het op kulturele belangstelling daar aan het hof van Kleef. Aan het hof van Loon is dat zelfs niet waarschijnlijk, ondanks "die edel Agnes". De graven van Loon zaten immers voortdurend in het harnas en zullen dan ook wel niet zoveel thuis geweest zijn.
De 12e eeuw was er evenwel niet alleen een van wapengeweld. Er waren ook andere tekenen des tijds. Omstreeks 1186 leefde in de omgeving van de Loonse burcht de "wonderbare Kristina van Sint Truiden", een ascetische veehoedster die meermaals op het kasteel werd ontvangen. En dicht bij de kerk woonde de kluizenares Jutte, vriendin van Kristina. In Tongeren leefde van 1182 tot 1246 Sint Lutgardis die, ik weet niet door wie, tot patrones van het strijdende Vlaanderen werd uitgeroepen, omdat ze naar het schijnt van God de genade had ontvangen geen Frans te kunnen leren, zodat ze niet als abdis kon worden aangesteld in een Waals klooster. En ergens aan de Rijn verbleef toen de H. Hildegarde, die in betrekking zou hebben gestaan met het Brabantse hof. Maar er waren niet alleen vrome vrouwen. Zoniet zou het verschil tussen de vechtende mannen en de biddende vrouwen kunnen veralgemeend worden. Er was ook een gewezen ridder die Gerlachus heette en kluizenaar was geworden in Valkenburg. Hij huisde eerst in een holle boom, nadien in een hut en vermoedelijk is hij in 1177 gestorven. Zo moet in elke tijd, zoals men zegt, onze Lieve Heer van elke soort zijn aantal hebben. We kunnen ons afvragen of V. die mensen, of som-

mige van hen,gekend heeft.Het is Jef Notermans die mij de beschreven hagiografie geleerd heeft.
Maar ook op godsdienstig gebied ging het er beroerd aan toe, en lang niet enkel door de drie tegenpausen.Het was de eeuw der oorlogen van Turken en Tartaren tegen de kristenen. Maar dichterbij woedde de Investituurstrijd tussen keizerlijk en pauselijk gezag over de benoeming van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Het vorstelijke geslacht van de Hohenstaufen stelde zelf bisschoppen en abten aan,die helemaal niet de kandidaten van de paus waren en die dan natuurlijk tot bepaalde diensten waren verplicht. En waar de paus er toch in slaagde zijn mannetje te plaatsen, werd deze niet zelden prompt verjaagd,ook al liepen de daders daardoor de excommunicatie op. De tegenstanders van bisschop Alexander van Luik bv. werden eenvoudig van kant gemaakt met wapen of gif.
V. maakt melding van"geweldige heresieën"in de tijd van Servaas.Maar dat geldt ook voor zijn eigen tijd.De ketters kregen het hard te verduren.Ze werden niet alleen veroordeeld op plaatselijke concilies, zoals de Manicheeërs in 1146,maar ze kwamen ook op de brandstapel terecht, zoals te Luik in 1163. De Inkwisitie en de brandstapels van de 16e eeuw hebben dus een lange voorgeschiedenis.Kortom, de 12e eeuw is er een van ketterijen,kerkers,moorden en excommunicaties.
V.moet ook aan het landgrafelijke hof van Thüringen hebben verbleven, gezien hij daar het gestolen handschrift van zijn Eneïde terugkreeg.In Thüringen,nabij Eisenach,stond en staat nog steeds de in 1170 gebouwde Wartburg,"een monument van de Duitse geschiedenis en kunst,aan het Duitse volk gewijd door Groothertog Carl Alexander van Saksen"en door andere landgraven vergroot en verfraaid,o.a.door Lodewijk II ten tijde van

V.In de eerste helft van de 13e eeuw woonde daar de H.Elizabeth van Hongarije(van wie het mirakel van de rozen wordt verteld)als gemalin van Lodewijk IV.Tussen de twee wereldoorlogen dichtte Wies Moens"Het Lied der Vlaamse meisjes",getoonzet door Emiel Hullebroeck en waarin deze verzen voorkomen:

Sint Liezebet komt wandlen
door Vlaandrens wee en nood...

Ze stierf op 24-jarige leeftijd als weduwe en hospitaalzuster.In de 16e eeuw vond Luther op de Wartburg een schuilplaats.

Gedurende de 13e eeuw was het slot befaamd als centrum van kunst,vooral in het begin onder de kunstminnende graaf Herman I, die in 1190 zijn broer Lodewijk III had opgevolgd en zich daar als mecenas omringde met een elite van dichters en minnezangers.Deze vereerden trouwens V.als hun leermeester,zoals blijkt uit de reeds vroeger geciteerde en nog andere getuigenissen.

V.is daar dus geweest. Maar heeft hij er ook een min of meer lange tijd verbleven?Dat zou een verklaring kunnen zijn voor de verduitsing van zijn werk. Er werd wel eens verondersteld dat hij van zijn Eneïde,nadat hij het handschrift had teruggekregen,zelf het eerste deel vertaalde en dan het tweede deel in het Duits schreef. Het zou immers natuurlijk zijn dat hij wilde begrepen worden in dat selekte milieu.En toch ! In een in 1970 te Gent gehouden symposion- verder aangeduid met S - neemt prof.De Smet de mogelijkheid aan,dat er in het Maasland een literatuur bestond toen dat in het oosten nog niet het geval was. Dan rijst natuurlijk de vraag waarom V.in het Duits zou hebben geschreven,ook al omdat we weinig afweten van een verblijf in Thüringen. Het is moeilijk aan te nemen dat V.in twee talen zou hebben geschreven. Maar dat sukses van V.dan?

Dat heeft hij inderdaad gehad,maar dan toch 20 jaar na 1175.

Er wordt wel eens beweerd dat hij tot aan zijn dood op of in de omgeving van de Wartburg zou hebben verbleven. Anderen stellen zich de vergrijsde dichter voor op zijn kasteel van Veldeken.Vergrijsd?Misschien wel,al schreef Wolfram von Eschenbach in zijn diepzinnige"PARZIVAL",dat trouwens op de Wartburg is ontstaan:"owee dat zo vroeg ontsliep Van Veldeken de wijze man".Zo vroeg?Niet zo oud dus?Dat is er niet uit af te leiden,daar een zo eminent iemand altijd te vroeg sterft voor zijn tijdgenoten. Men zegt dan gewoonlijk dat hij" een grote leemte nalaat ".Maar die Parzival werd in 1204-1205 geschreven.Dus moet V.tussen 1190 en die jaren gestorven zijn.Dat is een meer afdoend bewijs dan het feit dat hij niet vermeld werd op de schitterende zangwedstrijd in 1206 op de Wartburg. Hij zou daar immers best om een of andere reden kunnen afwezig geweest zijn:ouderdom,ziekte,reismoeilijkheden...

Wat er ook van zij:V.beheerst in de 2e helft van de 12e eeuw -en ook nog na zijn dood-het literaire leven in de Maasgouw, in zoverre het daar bestond buiten hem, en ook en vooral in Duitsland.

ZIJN VERHALENDE DICHTWERKEN

Afgezien van de titel van dit werk moeten we toch even een kijk nemen in het episch werk van V.En dat is,voor zoveel we het kennen en zoals we reeds weten:zijn Legende van Sint Servaas en zijn hoofse roman Eneas.
Alleen van de Legende weten we met zekerheid,dat V.ze in zijn streektaal heeft geschreven.De Servaas blijkt ten andere meer en meer het oudst bekende werk van hem te zijn.G.Schieb verdedigt de opvatting dat het de Eneïde zou zijn.In haar artikel over V.in de Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur, schrijft zij dat de Servaas"wel eerst na het grootste gedeelte van de Eneïde"geschreven werd,wat betekent:tussen de diefstal en de restitutie.Prof.De Smet meent,dat niets tegen die opvatting spreekt.Maar verstechnisch toch wel,meen ik,al wijst hij ook op"het in die tijd nog bestaande onderscheid van toon en dictie in de verschillende genres".Dat schreef hij in 1963. Maar na de uiteenzetting van Jef Notermans(op het Symposion en ook in zijn vierdelig werk COMMENTAREN OP HEINRIC VAN VELDEKENS SINT SERVAASLEGENDE)die bewijst dat dit werk voltooid was vóór Kerstmis 1165,zal hij misschien wel zijn mening hebben herzien. Na kennis te hebben genomen van voor en tegen, blijf ik dan toch de Servaas als het oudste beschouwen.
V.schreef dat werk, zoals reeds gezegd,op verzoek van gravin Agnes van Loon en van de kanunnik-koster Hessel van het Sint Servaasklooster te Maastricht.Hun bedoeling was wel,het volk te stichten en het werk werd dan ook blijkbaar voor het volk geschreven,om te worden voorgelezen zoals dat in die tijd gebruikelijk was.Maar de opdrachtgevers hadden ook wel bijbedoelingen.De Legende is een verdietsing van een Latijnse "vita"

door de koster uit het archief van het klooster gehaald.Een twistpunt is,of hij het ook voor V.in proza heeft vertaald,of daarbij geholpen heeft. M.i. had V. die hulp niet nodig, al heeft hij misschien nu en dan wel eens zijn licht opgestoken,bv.om niet van de orthodoxie af te wijken.Het zal de koster er ook wel om te doen geweest zijn,de relikwieën van zijn kerk-ook financieel-te valoriseren.En Agnes van Loon kan het gedaan hebben om zich te ontlasten van een schuldgevoel:haar man had"zich vergrepen aan eigendommen en rechten van het Servaaskapittel"(S-Jef Notermans).Dat alles volgens de zeden van die tijd.

V.zette zich aldus voorgelicht ijverig aan het rijmen.Dat het niet,zoals zijn Eneïde en zijn Minneliederen,in het Hoogduits is overgeleverd,is wel mede hieraan te wijten, dat het meer van plaatselijk belang was.

Sint Servaas,één van de ijsheiligen, is de patroon van Maastricht.Volgens de legende was hij een achterneef van Kristus, "van onser Vrouwen gheslechte".In historicis moet V.veel worden vergeven.Servaas leefde namelijk in de 4e eeuw-hij is in 384 overleden-.Zijn"vita's"zijn zeker niet zo betrouwbaar als die van latere geloofspredikers in onze streken.Van deze heiligen werd het leven beschreven door getuigen of naar verhalen van getuigen.Maar Servaas leefde vóór de volksverhuizingen van de 4e tot de 6e eeuw, waarna onze streken opnieuw moesten worden gekerstend.Nu,die"vita"van Servaas moet ook daarna geschreven en herschreven zijn,vermoedelijk naar een biografie van ca.1000,-wat verklaart dat allerlei legenden er een goed deel van uitmaken.De Karel-en Arthurromans,vol legenden,ontstonden veel vroeger na de dood van de helden. De levens van heiligen werden trouwens door de auteurs om zo te zeggen in

hun eigen tijd overgeplaatst,wat ook al een verwrongen beeld geeft.En hun hoofdzakelijke bedoeling,te stichten,zal ook wel aan hun verbeelding stof hebben geleverd.
Kan Servaas niet een achterneef van Kristus geweest zijn,een Oosterling was hij wél.Naar het heet zou hij uit Armenië gekomen zijn, na eerst in Palestina vertoefd te hebben. In 343 wordt hij vermeld als bisschop van Tongeren,-hij behoorde tot de kerkelijk/politieke zending van de Oostromeinse keizer Constantinus-,en in 359 was hij aanwezig op de kerkvergadering van Rimini.Dat is al.Rogier ziet in hem een van de"bij de gratie van de Romeinse overheid werkende vroege predikers".
Het eerste deel van V.'s Legende bevat het"leven"van Servaas, het tweede de verheffing en de mirakelen na zijn dood.
Te Jeruzalem krijgt Servaas van een engel het bevel naar Lotharingen te gaan, waar hij bisschop zou worden.Hij legt inderdaad de hele afstand af en komt als pelgrim te Tongeren, waar de bisschopszetel ledig stond.

Tongeren was in derre tijt
groot,lanck ende wijt.
Vele meerder en vele rijker
ende stont vele vredelijker.
Daer binnen woonden groot heer...

Sommigen beweerden dat toen de golven tegen de vestingen klotsten, maar dat betwijfelde V. toch een beetje daar hij de Jeker kent,"die nog daer gheit".
In de kerk overhandigt de engel aan Servaas de bisschopsstaf die op het altaar lag.Na dergelijk mirakel kunnen de vergaderde clerici natuurlijk niets meer tegen hem inbrengen.Zij aanvaarden hem dan ook als bisschop.Hij leeft bescheiden,de liefdadigheid beoefenend,maar bestuurt met vaste hand (zoals van

een keizerlijke zendeling verwacht wordt) zijn diocees en treedt "haert ende vast" op tegen de groten die wat op hun kerfstok hebben en tegen de ketters. Maar toch staan de Tongerenaars, ondanks hun 72 kloosters en 300 kapellen, tegen hem op:

ein ellendich arme man
die onser spraken niet en kan

(dus toen al een taalkwestie); iemand die maar in boeken snuistert en bidt en al wat hij bezit zo maar aan de armen uitdeelt (het zijn dus niet de armen die tegen hem opstaan). Dat is geen manier van doen voor een bisschop.

Weer komt een engel-dezelfde of een andere-ertussen. Hij zendt Servaas naar Maastricht. Daar verblijft de heilige in een kluis wat ook al niets voor een bisschop is. Maar de Maastrichtenaars aanvaarden dat. Op zekere dag voorspelt God hem de komst van de vreselijke Hunnen, die de volksverhuizingen op gang brachten. Dat die slechts in de 5e eeuw tot daar geraakten, hindert de dichter niet. In het tweede deel voert hij zelfs Karloman en Pepijn ten tonele om de woeste benden van Attila te verslaan.

Als waardigste wordt Servaas naar Rome gezonden om daar de voorspraak van Sint Pieter in te roepen om die gesel af te weren. Hij gaat, maar eerst trekt hij nog even van leer tegen de ketterse bisschop Euphrates, die hij doet afzetten. Opvallend is dat onze dichter nergens de paus ter sprake brengt en Servaas rechtstreeks met Sint Pieter laat onderhandelen. V. leefde in de tijd van de strijd tussen paus en keizer en sommigen menen uit de tekst te mogen opmaken, dat V. aan de zijde van de keizer stond. Hij kon waarschijnlijk wel niet anders. Maar...die onderhandeling staat ook zo in de "vita" die zijn bron was.

De bede van Servaas wordt niet verhoord: Gallië zal worden verwoest, Tongeren inbegrepen, maar Maastricht zal gespaard blijven. Met die boodschap keert Servaas terug. Een lange reis waarop wonderlijke dingen gebeuren. De Tongerenaars vallen hem berouwvol te voet, maar het is te laat, hij kan niets voor hen doen. Hij vraagt de gebeenten te mogen meenemen van zijn acht heilige voorgangers op de Tongerse bisschopsstoel, teneinde ze te vrijwaren voor heiligschennis door de goddeloze Hunnen. Dat wordt hem toegestaan. Het wordt een hele uitvaart naar Maastricht, -waar de gebeenten samen met hem worden begraven.

In het begin van het tweede deel zijn ze daar, de woeste Hunnen. Te Keulen vermoorden ze in het voorbijgaan Sint Ursula en haar "elfduizental maagden", een tafereel dat we kunnen bewonderen op het Ursulaschrijn van Memlinc te Brugge. Toen ik dat samen met Marnix Gijsen stond te bekijken, maakte hij de opmerking, dat er in die tijd toch erg veel waren. En V. vertelt dan verder histories van mirakels allerhande, al is hij daarin niet zo uitbundig als de auteur van de "vita". Eigenaardig is wel, en dat viel reeds middeleeuwse geschiedschrijvers op, dat alle heiligen in het verre verleden zowat dezelfde mirakelen deden. Het repertoire werd op de duur wat eentonig.

Maar kom, de profetie werd bewaarheid: Maastricht bleef gespaard en Tongeren werd verwoest.

Het tweede deel staat literair zeker niet zo hoog als het eerste. Hoewel het korter is dan in de bron, zondigt het nog door een bijna vervelende wijdlopigheid. Maar het staat dan toch nog hoger dan de Latijnse vita. Het vertoont meer eenheid door het weglaten van allerlei uitweidingen en ook door verschikking van bepaalde elementen. Dat getuigt alleszins voor het kunstenaarschap van V. Dat er in de Legende nog geen hoofse

elementen voorkomen,is natuurlijk,gelet op het onderwerp.Toch blijkt V.nog met de taal te worstelen,wat begrijpelijk is voor een baanbreker.Hij legde zich een nieuwe tucht op inzake rijm en metrum, -en een bedrevenheid daarin kon hij niet zo maar onmiddellijk verworven hebben. Hetzelfde geldt voor de eisen van een epische stijl,die hij heel wat vaster onder de knie heeft in zijn Eneïde.

Dit hoofse epos,dat zagen we reeds,werd geschreven tussen 1170 en 1190."Toevallig is het oudst met zekerheid gedateerde episch gedicht in onze taal een klassieke roman: de Eneïde van Hendrik van Veldeke."(Dr.J.Van Mierlo)Oorspronkelijk is de Eneïde een werk van Vergilius, die even vóór onze tijdrekening leefde en "vader van het Westen" wordt genoemd. De historie van Vergilius doet evenwel aan de Odyssea van Homeros denken. De held Odysseus(Ulysses)beleeft namelijk gelijkaardige avonturen. Vergilius heeft die zeker gekend daar hij er heel wat aan ontleend heeft.

De direkte bron van V.is echter niet het werk van de Romein, dat hij waarschijnlijk wel heeft gelezen,maar een'roman d' Enéas"die in Normandië werd geschreven omstreeks het midden van de 12e eeuw en waarin de mythologische elementen vervangen zijn door zuiver middeleeuwse toestanden en beschrijvingen. V.was er dus voor die tijd tamelijk snel bij.Hij zegt immers zelf dat hij het epos"ût der Walske kêrde",maar hij voegt eraan toe,dat het"uut Latin gedichtet was".

We weten weer eens niet,in welke taal V.zijn Eneïde geschreven heeft.Er bestaan acht handschriften van,alle in het Hoogduits,maar geen enkel kan als origineel worden beschouwd. O. Behaghel heeft in zijn HEINRICHS VON VELDEKE ENEIDE,uitgegeven in 1882,een poging gedaan tot transcriptie in wat hij de oor-

spronkelijke taal meent te zijn,het Maaslands van de 12e eeuw dus,een taal die zeker niet voldoende gekend is.Het is volgens Rogier een mislukking "vol van onmogelijke en onverstaanbare vormen,die blijkbaar het gevolg zijn van een gebrekkige kennis van het Nederlands."

Inhoud. Na de verovering van Troje door de Grieken krijgt de Trojaan Eneas,zoon van Venus,van de goden het bevel naar Italië te trekken met"drieduizend schilden en evenveel ridders" op twintig schepen.Dat verhaal heeft zoals alle mythische verhalen een historische achtergrond,namelijk de volksverhuizing van de Etrusken naar Italië. Maar kwestie van Eneas,de godin Juno was op hem vertoornd:ze deed hem zeven jaar rondzwalpen met wat daarbij aan stormen behoort. Ten slotte belandt hij met nog slechts zeven schepen in Lybië.Ze ontdekken Karthago, gebouwd door de heerseres Dido.Deze ontvangt hem met zijn vijfhonderd ridders zeer gastvrij in haar weelderig paleis.Ze wordt zelfs smoorlijk op hem. Maar Eneas heeft steeds het bevolen doel van zijn reis voor ogen en is derhalve niet toeschietelijk. Maar op een mooie dag,tijdens een jacht,geeft hij toe. Dido verbergt dan ook niet langer haar liefde, waarover het hof schande spreekt.Ook de goden vinden dat het nu welletjes is geweest:ze bevelen Eneas zijn reis voort te zetten.Hij kan dan ook niet anders dan afvaren. Dido blijft in een zo diepe wanhoop achter,dat ze zelfmoord pleegt.

De geest van Eneas' vader spoort hem aan zich naar de Sybille te begeven, een vrouw met paardemanen en gele slagtanden, die hem de toekomst zal openbaren.Ze voert hem op weg naar de hel.Onderweg ontmoeten zij heel wat Griekse helden,-en ook Dido,maar die wendt zich van hem af.De eigenlijke hel ziet hij wel,maar die laten ze links liggen.De Sybille voert hem inte-

gendeel naar het Elysium,de hemel,waar Eneas zijn vader vindt. Deze brengt hem naar een helder water waarin onze held tot over zijn toekomst kan schouwen: hij ziet zelfs zijn kleinzoon,die de vader zal worden van Romulus,de stichter van Rome.

Die tocht is bij Vergilius mooier dan bij Homeros.Ook in V.'s Servaas komt een helletocht voor.Die tocht met de Sybille heeft Dante(1265-1321)geïnspireerd voor zijn DIVINA COMEDIA.

Eneas zet zijn tocht voort. Hij landt in Latium waar koning Latinus regeert. De goden hadden deze vorst reeds ingegeven, dat hij zijn dochter Lavinia moest laten trouwen met Eneas, die zijn opvolger zou worden.Maar dat wist Eneas niet en hij bereidde zich op heel wat anders voor,namelijk op strijd.Hij bouwde op een berg zijn burcht Montalbane.

Lavinia was reeds verloofdmet Turnus en de koningin hield het door dik en dun met hem als schoonzoon in spe. Zij liet haar echtgenoot duidelijk verstaan,dat die Eneas niet over de vloer zou komen.Had hij trouwens niet Dido in de dood gedreven?Hoogoplopende echtelijke ruzie natuurlijk.

Als Turnus verneemt wat door de koning bekokstoofd wordt,ontbrandt er een oorlog van jewelste,die zowat 5000 verzen lang duurt,met een hoeveelheid bloed navenant.Maar V.toont te weten waarover hij schrijft,vooral in verband met de liefde,die meer dan een vierde van de hele roman inneemt,zodanig dat hem m.i. moeilijk een behoorlijke dosis ervaring kan ontzegd worden. Hij besteedt veel aandacht aan de ontleding van het gemoedsleven in het algemeen,van de hartstochten vooral,de liefde in het bijzonder.Dat onderscheidt trouwens het hoofse epos van de voormalige ridderroman,waarin vooral mannenmoed en mannenkracht worden opgehemeld in ruwe wapenfeiten,bij de Duit-

sers dan nog met sombere melancholie.Wie de opvattingen over de liefde in die tijd wil kennen, moet de voorlichting lezen die de koningin aan haar dochter geeft.Jef Notermans gewaagt van een spelen met vuur,waartegen de dichter waarschuwt,maar waarin hij tegelijk les geeft.

Die voorlichting schrikt Lavinia in den beginne wel af, maar als ze Eneas ziet vanuit haar venster,wordt ze op slag dodelijk verliefd.En Eneas op haar. De goden doen hun werk goed. Er komt een tweegevecht van waarin Turnus natuurlijk het onderspit delft.En dan:

Der koninc gebot dat Eneas
sine dochter kuste,
des hen vele wale geluste
wantet hen beiden sachte deden.

Wat kan daar anders van komen dan een schitterende bruiloft ? Ridders en vorsten kwamen van heind en ver,evenals"die spelemān ende die varende diet".Dan volgt nog een samenvatting van de Romeinse geschiedenis tot keizer Augustus,daar het kristelijk moest eindigen.Aldus:

Te dezen tiden wart der godes son
geboren te Bethlehem.

Eeuwen later zou de geniale Spaanse schrijver Cervantes(1547-1616)een prachtige parodie op de hoofse ridderroman schrijven: Don Quichote.

We hebben in de Eneïde,die eigenlijk in de Oudheid verloopt, meermaals elementen uit V.'s tijd onderkend.We mogen in zijn werk geen beeld van de Oudheid zoeken. Ook Vergilius had de sage reeds min of meer in zijn eigen tijd overgebracht. Dat deed V.eveneens,zoals de auteur van de"roman d'Enēas"het had gedaan, dus helemaal niet uit naïviteit of onwetendheid.V.'s

bewerking speelt zich helemaal af in de middeleeuwse ridderwereld. Eigenlijk beeldt hij het eigentijdse hofleven uit: zijn helden zijn feodale vorsten, al dragen ze nog hun antieke namen. Karthago en Montalbane zijn middeleeuwse burchten. Rogier ziet in Montalbane zelfs een afbeelding van de Wartburg. De beschrijving in de Eneïde, zegt hij, stelt "ons bijna in staat een plattegrond van de situatie te tekenen, die in hoofdtrekken overeenstemt met het grondplan der feodale hoogteburchten". Maar...dan zou V. reeds vóór de diefstal van zijn handschrift in Thüringen geweest zijn! Weer een hypothese voor speurders. In elk geval weer een aanduiding ervoor, dat V. geen rustig leven heeft geleid.

En wat speciaal Montalbane betreft, het viel me te binnen dat slechts enkele decennia tevoren, namelijk in 1144, in Zuid-Frankrijk-precies vanwaaruit V. beïnvloed werd, vooral in zijn Minneliederen zoals we zullen zien-de stad Montalbane (Montauban) gesticht was, die eeuwen later een broeinest zou worden van protestantisme, waartoe zelfs de bisschop zich bekeerde, die evenwel naar Zwitserland moest vluchten.

Niet alleen beeldt V. het middeleeuws hoofse hofleven uit, inclusief "de speleman en het varende diet" van vaganten, geheel de krijgsvoering is middeleeuws: belegering, uit-en overvallen, gevechten en tweegevechten, alle militair wapengeweld van V.'s tijd komt aan de beurt. En de beschrijving hiervan is zo levendig, zo realistisch, dat de dichter ze moet hebben meegemaakt, vooral dat hij er uitvoeriger op ingaat dan zijn voorganger. Zijn heldinnen zijn trouwens meer Germaanse dan Zuidelijke types.

Hij blijkt belust op praal, vooral van vrouwelijke gewaden en mannelijke wapenrustingen. Hij brengt er de beroemde zwaarden

uit de Franse en Duitse ridderromans bij te pas. Hij kleedt mannen en vrouwen om zo te zeggen stuk voor stuk aan. Hij kent zelfs de uitheemse namen van stoffen en edelstenen. Voor lichamelijke bekoorlijkheden treedt hij evenwel niet in bijzonderheden.

Daarbij kent hij zijn helden en heldinnen een onderlegdheid toe die kenmerkend is voor de geest van de ridderschap op het tijdskeerpunt dat de 12e eeuw was.

Ik heb de ROMAN D'ENEAS niet gelezen en kan die dus niet afwegen tegen V.'s werk. Maar Dr. J. te Winkel komt me ter hulp. De Normandische Eneïde behoort tot de nieuwere Franse romans, waarin de moderne ridderlijke hoofsheid de ruwe schilderingen van de oudere 'geesten' (chansons de geste) verving. Dat V. dat werk als bron koos, bewijst dat hij zelf ook een vooruitstrevend dichter was. Het was vooral zijn Eneïde die hem in Duitsland beroemd maakte door "de nieuwe hoofse geest, de verfijnde minnepsychologie, het slanke en elegante vers en vooral door de schittering van het zuiver rijm" (prof. De Smet), zodat Van Mierlo blijkbaar met genoegen vaststelt dat ze ginder over de Rijn de nieuwe verstechniek van een Nederlander hebben moeten leren.

V. heeft nergens zijn voorbeeld te kort gedaan. Hij heeft zich wel vrijheden veroorloofd die evenwel van smaak en verstand getuigen. Volgens de tijdsvolgorde is zijn werk regelmatiger dan het oorspronkelijke. Hij brengt meer verscheidenheid in het verhaal om de eentonigheid te breken. En vooral: hij vat bepaalde dingen fijner en kieser op, al is hij dan ook realistischer, eigenlijk nuchterder daar hij weglaat wat hem al te wonderbaarlijk, te zonderling voorkomt. Hij staat ook afwijzend tegenover didaktische uitweidingen. Dat alles samen drukt op

zijn werk een heel persoonlijk stempel. Ondanks alle weglatingen is zijn Eneïde toch nog zowat 3000 verzen langer geworden dan de Franse, doordat hij hoofdzakelijk uitbreidt met de breedsprakerigheid die hem eigen is en die hem ook wordt verweten. Stijl en versbouw zijn eenvoudig en logisch. In rijm en versbouw blijkt hij een meester. Behaghel met zijn mislukte overzetting getuigt dan toch, dat het werk het wint van het oorspronkelijke, dat V. bewijst een doordenkend kunstenaar te zijn, een scherp waarnemer en een niet oppervlakkige mensenkenner.

Kortom, V. heeft als eerste Nederlandse dichter met oorspronkelijk genie, de weg gebaand voor een nieuwe Duitse lyriek en epiek.

Verschillende Duitse dichters vermelden van hem ook een werk dat volledig verloren is gegaan. Of...wellicht nog ergens op ontdekking ligt te wachten: VAN SALOMONE ENDE DER MINNEN. In een Hoogduits gedicht bv. is sprake van een zo zacht bed als dat wat meester Heinrich von Veldeke zo schoon maakte voor koning Salomo, waarop hij lag en sliep en waarop hij Venus aanriep. Wolfram von Eschenbach noemt zelfs uitdrukkelijk de titel. Ook in een van V.'s Minneliederen is trouwens sprake van Salomo. De wijze koning Salomo die volgens de Bijbel in III Boek der Koningen, verzen 32/33, drieduizend spreuken sprak "en zijn liederen waren duizend en vijf" en die redetwistte over bomen (wat hem sympathiek maakt in mijn ogen) en verhandelingen gaf "over allerlei dieren"-van die Salomo is inderdaad wel wat te zeggen in verband met de liefde daar hij volgens hetzelfde boek "vele vreemde vrouwen beminde, naast de dochter van Pharao ook Moabitische en Ammonitische, Idumese en Sidonische en Hethese." Hij was dus alleszins geen racist en had, kortom "zevenhonderd vrouwen als koninginnen en driehonderd bijvrou-

wen;en de vrouwen verleidden zijn hart"(XI-3).Hij moest dus na zijn dood niet terugkeren om het beter te doen. Hoe V.zoveel stof in zijn gedicht verwerkte,zullen we waarschijnlijk niet te weten komen.Dat hij die wel aankon,mogen we gerust veronderstellen als we weten dat zijn Servaas 6224 versregels telt en zijn Eneïde 13.528-in rijmende paren-waarvan er al 10.930 geschreven waren toen het handschrift gestolen werd.

Dat een werk verloren gaat,is nog meer gebeurd.Bij de aanvang van onze VAN DEN VOS REINAERDE maakt de auteur zich bekend als "Willem die Madocke makede daer hij dicke omme wakede".Die Madocke moet een Britse of Arthurroman geweest zijn waarvan niets is teruggevonden.Vroeger dacht ik daarbij soms aan mede, honigmede,daar mijn vader die maakte uit zijn bijenhonig;wellicht ook door het door elkaar halen met de Franse Médocwijn. Hubert Lampo schreef een "Kroniek van Madoc".

Wie maakt eens een verhaaltje zoals ene H.W.J.Vekeman(Willam: Madock.Ingeleid en vertaald door.../A'dam,1977), die vertelt het ms.te hebben ontdekt te Gistel in de schuur van een verlaten boerderij,die moest verdwijnen voor een autosnelweg.Ook in Limburg wordt gemanifesteerd tegen autowegen. Er moet ook daar wel een oude,tot verdwijnen gedoemde boerderij te vinden zijn die kan worden overgebracht naar Bokrijk,maar dan nadat bij de afbraak het handschrift van V.'s SALOMONE is ontdekt.

ZIJN MINNELIEDEREN

Om inhoud en vorm van V.'s minneliederen te begrijpen,als historisch merkwaardige gebeurtenis,als vaste waarde voor de literatuurgeschiedenis van de Lage Landen en van het Duitse taalgebied,moeten we ons licht opsteken in de Provence,de Provincia Romana(Z.Frankrijk)van de 11e-12e eeuw.Daar heeft zich de eerste ridderschap gevormd,daar werden voor het eerst burchten gebouwd inplaats van kastelen; maar vooral is daar na de ondergang van het Romeinse Rijk, de eerste nationale literatuur verbazend snel aan het bloeien gegaan.

We moeten V.zien in het hele Westeuropese kultuurgebied.Zijn wereld is wijder dan de Nederlanden.Zelf is hij"geen middelpunt;hij wordt beroerd door bewegingen,van verre centra uitgegaan...In een enge Nederlandse lijst is zijn beeld niet te vatten. Minder Nederlander wordt hij daardoor voor ons niet" (L.J.Rogier).Het kan slechts als lof gelden voor onze literatuur,dat zij in den beginne reeds deel had in een sterke Europese stroming en een eigen plaats kon innemen in het nieuwe klimaat.

Die Provençaalse(Occitaanse)literatuur-hoofdzakelijk poëzie-was volkomen origineel.Er zijn zelfs geen doorslaggevende invloeden in aan te wijzen:noch klassieke,noch kristelijke,noch Arabische,al wordt door sommigen op Joodse invloeden gewezen. Zij is het die voor het Westen bepaalde esthetische en ethische waarden heeft geschapen,die tot in onze tijd doorleven.Die waarden zijn: een nieuwe opvatting van de poëtische stijl, een eigen liefdestheorie en een klimaat van niet-orthodoxe,vrije gedachte.

De oudste profane poëzie is die van Guillaume IX,hertog van Aquitanië(1071-1127)"de eerste grote dichter van het nieuwe

Europa".Reeds van in den beginne dus een hoogtepunt.Een nieuwe poëzie was geboren:die van de troubadours(trovare=vinden), de algemene naam voor de Occitaanse dichters.
Haar eigenheid tegenover de klassieke poëzie bestaat hierin, dat ze om zo te zeggen'slecht'gecomponeerd is,niet uit onbehendigheid,waarachtig niet,maar omdat de emotie verspreid is over het hele gedicht, niet logisch opgebouwd zoals bv.in de Oden van Horatius.De nieuwe techniek ontstaat door de thema's naast elkaar te plaatsen,zonder ze door redenering te verduidelijken.Het is een spontane,klankrijke,zingende poëzie. Dat geeft ze soms iets hermetisch, ook door het opzettelijk vermijden van alle banaliteit,elk prozaïsme,om welbewuste artistieke beweegredenen dus.Allerlei nieuwe vormen worden gehanteerd,niet altijd zonder enige gezochtheid.Er is beweerd dat er een 800-tal nieuwe vormen van strofen in voorkwamen en er werden,ook wat de rijmen betreft,allerlei regels uitgedacht die natuurlijk mettertijd tot verstarring moesten leiden.
Een nieuwe liefdestheorie ook,de zgn.hoofse minne,het hoofdthema van de troubadours,"een soort feudale dienst;de minnaar is de vazal van een ideële of werkelijke ' Dame 'die zijn meesteres is in de volle betekenis van het woord"(prof.dr.C. Guiette).De minne heeft een eigen ethiek die leert,dat slechts zij tot deugd leidt,dat de aardse minne bijdraagt tot het heil van de ziel.Zulks veronderstelt een absoluut vertrouwen in de mens zoals hij is,wat niet bepaald in overeenstemming is met de kristelijke moraal.
Het erotisch realisme schept een klimaat van vrij denken,dat echter helemaal niet tot geloofsafval leidde,want steeds bleef de poëzie doordrenkt van de kristelijke leer,al ontmoeten wij er God wel eens in een eigenaardig verband,te verklaren door

het feit dat haar "ars amatoria" (Ovidius),haar liefdeskunst niet orthodox was.Er moet trouwens onderscheidworden gemaakt tussen de meer orthodoxe,idealistische ridderlijke liefde en de meer realistische,meestal overspelige hoofse minne,die als toegelaten werd bezongen.Dat realistisch is wel met een korreltje zout te nemen daar de minnares ook in de verbeelding van de dichter kon bestaan, zelfs als ideaal, al inspireerde zij ook dàn tot een meer realistische poëzie. Dat belet niet dat bv.Gaucelm Faidit(1180-1215)tijdgenoot van V.en een eeuw na Guillaume IX,heel wat van zijn gedichten schreef voor een werkelijke vrouw, nl.Marie de Ventadour.Die gedichten vormen samen een liefelijke roman. Er komen natuurlijk ook tragische liefdesgeschiedenissen voor. In elk geval was begeerte naar lichamelijke bevrediging principieel uitgesloten.Het was dan ook ongeoorloofd de naam te noemen van de aangebeden vrouw, zeker in gedichten.De hoofse minne is geheim.Dat thema wordt op de duur wel conventioneel en gaat aldus veel van zijn oorspronkelijkheid verliezen.Ten andere:die minne zonder bevrediging kan de minnende dichter niet blijven...bevredigen. Er komt dan ook mettertijd een reactie los.We moeten hierbij maar bedenken dat de hoofse minne zich niet altijd hield aan een platonisch verlangen zonder meer.Van in den beginne wordt ook de zinnelijke liefde bezongen,soms cynisch zelfs.Niet alleen door Guillaume IX, maar ook bv.door Bernart de Ventadour,een typisch geval. Soms lijkt het alsof een mislukte verhouding met een gehuwde vrouw er aanleiding toe geeft, dat de hoofse minne ontaardt tot sexuele hartstocht, waarbij de naam Gods niet wordt verzwegen.Laten we niet vergeten dat de minne-codex,in de grond uitdrukking van een streven naar levensverfijning,door de adel werd ontworpen,niet als een handleiding

voor moraal,maar als een geheel van voorschriften voor meer beschaafde omgangsvormen.Het is normaal dat deze evolueerden, dat dus de genoemde codex,strikt onderhouden,op de duur iets levensvreemds kreeg.De hoofse minne is trouwens oorspronkelijk meer een sociaal verschijnsel dan een verhouding tussen een man en een vrouw. De minnepoëzie is dan ook in de grond een gezelschapskunst,zoals verder duidelijk zal blijken.

Is de Occitaanse poëzie werkelijk zo plots geboren,zonder dat haar ontstaan kan worden verklaard door elementen uit een nabij verleden?Het is bijna niet mogelijk,dat zomaar ineens een dichtkunst opduikt met een zo verfijnde versificatie-techniek. Voer voor literair-historici natuurlijk,te meer dat ze buiten de genoemde invloedssferen moesten zoeken.Ze vonden wel wat. Reeds vroeger zorgden zgn.jongleurs ook zingend voor afleiding in de kastelen van voortdurend vechtende ridders.Er zijn ook oudere volkse liefdeliederen aan te wijzen.Dat alles nochtans heel wat ruwer dan de hoofse minneliederen.Maar ook troubadours, Raimbout de Vaqueyras bv.(1180-1207), schreven soms liederen in het volkse genre.En Guillaume IX is soms erg triviaal.Hij bleek trouwens niet aan de koele kant te staan.Hij trouwde drie maal en werd in de ban van de kerk geslagen voor echtbreuk, wat hem niet belette deel te nemen aan de eerste kruistocht.

Maar vooral houdt men het voor de verklaring van het ontstaan der minnelyriek bij de Middellatijnse,meestal religieuze minnegedichten.In de liefde tot God vinden ascetische mannen en vrouwen een mystieke verbondenheid met elkaar,-zonder enige zinnelijkheid-,althans in hun geschriften,de "winileodos" of minneliederen,van'wini'=vriend,geliefde.Maar waar ligt de gevaarlijke grens tussen wat al dan niet geoorloofd is voor

geestelijken?Die grens werd blijkbaar niet zelden overschreden,zo vaak dat Karel de Grote in 789(precies duizend jaar vóór de Franse Revolutie)de nonnen verbood "winileodos" te schrijven,laat staan te verzenden. Maar uit die poëtische begaafdheden was een zeker superioriteitsgevoel ontstaan t.o.v.leken: "een dom genot zoekende adel en een volstrekt onwetend volk" (L.J.Renier),ook al kreeg die epistolaire lyriek op de duur schoolse vormen.

Dan komt de tijd dat zich daarin een verandering voordoet,de tijd even vóór V.En precies die verandering,veroorzaakt door een sociale omwenteling bij de adel,geeft dan toch nog tamelijk plots het aanschijn aan de nieuwe lyriek van de troubadours in wat G.Hanotaux noemt une vie élargie,égayée,libérée. De Zuidfranse adel had door pelgrims-en krijgstochten naar 'Oriënten',later nog meer door de eerste kruistochten,de weg naar de Byzantijnse beschavingswereld gevonden.Daardoor ontstond de reeds genoemde drang naar een meer verfijnde levensstijl en naar meer kennis,kortom:naar meer geestelijke geneugten. De edelen zonden hun kinderen naar kloosterscholen, die zich tot dan toe enkel met de opleiding tot priesterambten hadden beziggehouden. L. J. Rogier citeert het woord van een blijkbaar vooruitstrevende graaf van Anjou, die reeds in het midden van de 10e eeuw verklaarde "dat een ongelettert vorst een gekroonde ezel is".

In Z.Frankrijk pasten de kloosterscholen zich onmiddellijk aan.Ze voerden niet enkel nieuwe programma's in, maar vooral een nieuwe geest, zonder hun vroegere doeleinden uit het oog te verliezen.Er kwamen op die scholen ook wel eens telgen terecht die er na een tijd de brui aan gaven en,terug in de wereld,dolende minnezangers of vaganten werden, de hippies van

die tijd,soms ook goliarden genoemd,kerels van WEIN,WEIB UND GESANG ofte Wijntje en Trijntje.Niet enkel in Z.Frankrijk,ook in het Noorden en in Duitsland trokken ze zingend van school naar school, van burcht naar burcht. Ze zongen in het Latijn (wel eens potjeslatijn,meegenomen uit hun onderbroken studie) en in de volkstaal.Het waren soms protest-songs,scherpe contestaties,meestal op luchtige toon,en ook drinkliederen ontbraken niet.Een verzameling daarvan werd ontdekt in de abdij van Benediktbeuren Z.Duitsland en daarom CARMINA BURANA(Beurense Gedichten)genoemd. Bekend is het zeer mooie oratorium met dezelfde titel, een keuze uit die verzameling, op muziek van Carl Orff,-een probaat middel tegen neerslachtigheid.
Ook onder de troubadours kwamen mislukte geestelijken voor. Peire Cardenal bv.(einde 12e-einde 13e eeuw,bijna eeuweling geworden)was tot de geestelijke stand voorbestemd. Hij ging heftig te keer tegen de onwaardigheid van de clerus. Hij en Marcabru,die omstreeks 1150 schreef,zijn de enige troubadours die uitgesproken vijandig staan tegenover de vrouw en dan ook de hoofse zeden hekelen.Peire d'Auvergne(2e helft 12e eeuw), stammend uit een burgerlijke familie,had eveneens voor geestelijke gestudeerd.
Het was in Z.Frankrijk dat voor het eerst de verbroken banden tussen adel en geestelijkheid werden hersteld.Bij ons zou het nog een tijdje duren eer de nieuwe geest vat kreeg op de adel die meestal noch lezen noch schrijven kon, zeggen historici. Dr.J.te Winkel wijst er nochtans op, dat reeds in de 9e eeuw het bij ons niet aan Latijnse geschriften ontbrak,waarin ook Oudgermaanse sagen werden bewerkt,in Vergiliaanse trant dan. Die werden natuurlijk ook gelezen, niet alleen in kloosters. "Was het aantal geletterden hier en elders buiten de geeste-

lijkheid niet groot,het was toch groot genoeg,om ons het recht te geven,van letterkundige beschaving bij ons te spreken."
Maar terug naar Z.Frankrijk. De nieuwe banden kwamen beide zijden ten goede,daar ook de geestelijkheid hiervan profiteerde,namelijk door de bescherming die ze genoot vanwege oudleerlingen en waardoor ze tot hogere ambten(bisschop,abt etc.) kon geraken.En aan de andere kant stonden ook onder die clerici dichters op. In den beginne uitten ze hun dankbaarheid voor de bescherming,maar ze richtten hun latijnse oden, naar het gebruik in die tijd, tot de vrouwe des huizes en/of haar dochters.
In die nieuwe maatschappij is de vrouw namelijk een vooraanstaande plaats gaan innemen.Ze werd,vooral vanwege de dichters, het voorwerp van iets als een eredienst.Dat zulks tot de totale sociale ommekeer van die tijd behoort is duidelijk,als we bedenken dat de vrouw tot dan toe een afgesloten leven van dienstbaarheid had geleid.Naast het vader-treedt ook het moederrecht in voege en dienvolgens het erfrecht van dochters.We kunnen daar behoorlijk op voortbroderen.Door dat erfrecht ontsnapte soms de erfenis aan zonen en die gingen dan op zoek naar een erfdochter. Als zij ergens te laat kwamen, waar een dochter die hen beviel reeds gehuwd was,zongen ze hun heimelijke liefde uit, volgens de eerlijke hoofse minnecodex, of niet...Want of die liederen steeds zonder geheime resultaten bleven,daar hebben we het raden naar.
Die nieuwe status van de vrouw moet wel hebben geleid tot meer huiselijkheid op de burchten die nu ware woningen werden,altijd aan weelderiger ingericht, ook onder invloed van de Byzantijnse beschaving,wat aanleiding gaf tot allerlei feestelijke ontvangsten en bezoeken. Er ontstond onder de ridders

een gezelschapsleven met een nieuw beseft van solidariteit.De bekende eerste troubadours waren vorsten en hogere edelen.Maar die zijn vrijwel zeker niet de eerste geweest.De eerste waren wellicht"hogere edelen"en hun kunst was dan zowat een vreedzame dienstbaarheid aan hun leenheer. Dat kan ook bij V. het geval geweest zijn.Er waren trouwens onder de eerste troubadours ook niet - adelijke dienstbaren.De reeds genoemde Bernart de Ventadour kan hier als voorbeeld gelden.Zijn naam geeft slechts zijn plaats van herkomst aan, zoals sommigen het ook voor Henric van Veldeken hebben mogelijk geacht.En Peire Vidal-ca.1150/ca.1210-was de zoon van een handelaar.Beiden werden hofdichters. Maar al spoedig beschouwden vorstelijke en hogere edelen het als een eer tot"het gild"van minnezangers te behoren. Zo bv.ook onze graaf Boudewijn IX van Constantinopel,die in 1202 zelfs een wedstrijd aanging met de troubadour Folquet(ca.1160-1231).De eredienst voor de vrouw uit zich tot in hun kleding,zelfs in hun houding. L.J.Rogier wijst in dat verband op de afbeeldingen van minnezangers in de overgeleverde handschriften,waarover we het reeds hadden.Wat bv.onze V. betreft,kan een oningewijde zich afvragen of het een man dan wel een vrouw is, die daar tussen die vogelen en bloemen zo elegant te dromen zit.

Ziedaar toestanden en feiten in een wereld,van waaruit we V. moeten kunnen begrijpen.

De oorspronkelijke Provençaalse beschaving kreeg evenwel niet de gelegenheid haar enorme beloften in te lossen, zelfs niet om zich te vernieuwen. Reeds in de 13e eeuw (1209-1229) werd door de zgn. kruistocht tegen de Albigenzen niet alleen het grootste deel hiervan vernietigd,maar tevens werd haar verdere evolutie onmogelijk gemaakt.De godsdienstige motieven van die

fameuze kruistocht blijken slechts voorwendsels geweest te zijn. In de grond was het een politieke, militaire onderneming die er ging uitzien als een strijd van het Franse Noorden tegen de Zuidelijke kultuur en taal, kortom: een kultuurkonflikt. De Provençaalse dichters konden trouwens in het algemeen zeker niet van ketterij worden verdacht. Ze waren alleen maar 'ketters van de liefde'. Sommige Albigenzen beweerden immers dat al wat "vleselijk" is uit het principe van het kwaad voortkomt, wat o.m. een veroordeling van het huwelijk meebrengt. God kan dan ook niet "vleesgeworden" zijn, wat de verwerping der goddelijkheid van Kristus insluit. Die hele ketterij was in werkelijkheid een reactie tegen de verdorvenheid van de clerus. De reeds genoemde troubadour Folquet, bisschop geworden, trad als aanklager op tegen de ketters en voerde de Inkwisitie in.

Intussen had de minnezangerij zich uitgebreid naar het Noorden, zelfs naar Engeland, vooral door toedoen van een merkwaardige vrouw, Eleanor van Aquitanië, 'la séduisante et légère', een kleindochter van onze Guillaume IX. Ze was getrouwd geweest met de Franse koning Louis VII, die aan de tweede kruistocht deelnam en zich van haar kerkelijk liet scheiden onder voorwendsel van verwantschap, in werkelijkheid omdat ze hem enkel dochters had geschonken. Deze zeer verstandige, beschaafde en actieve, ook wel arglistige vrouw, trouwde drie weken later reeds met Henri II, hertog van Normandië en koning van Engeland. Ze bracht de hoofse poëzie uit het zuiden mee naar Normandië. Bernart de Ventadour vergezelde haar, ook naar Engeland trouwens. De noordelijke minnezangers die in het Frans schreven, worden trouvères genoemd, een woord waarin de stam van troubadours te horen is. Een kwestie van verschil tussen de "langue d'oc-" en de "langue d'oïl-" uitspraak van 'JA'. Het was vooral in het

Noorden dat de reactie loskwam tegen de ideologie van de hoofse minne in een anti-hoofse, soms ironiserende, soms sarcastische, zelfs cynische Poëzie, die we ook in de minnezangen van V. ontmoeten. Een liefde die slechts verlangen moet blijven, bevredigt hen niet meer. Een enkel voorbeeld. Conon de Béthune (1150/1224-dus tijdgenoot van V.) verbleef reeds in 1180 aan het Franse hof. Hij nam deel aan de vierde kruistocht onder leiding van onze graaf Boudewijn van Constantinopel. Hij doet er geen doekjes om bij zijn geliefde, Marie de France. Als ze zijn dienst niet wil belonen, zegt hij, en zij weet wel wat hij bedoelt, zal hij een andere geliefde zoeken die het wel wil, - al moet hij daardoor het volmaaktste wezen op aarde verliezen voor wie hij graag zijn plaats in het paradijs zou afstaan. Ook voor V. is de geliefde het volmaaktste wezen op aarde. Waaraan moet toegevoegd worden, dat Conon nogal wat kritiek te verduren kreeg vanwege de dames aan het hof, blijkbaar niet zonder schijnheiligheid. Maar zijn werk staat hoger dan de toenmalige minnelyriek, zodanig dat we hem zowat een voorloper van de moderne liefdespoëzie kunnen noemen.

Niet alleen naar N. Frankrijk straalde de Provençaalse poëzie haar invloed uit. Aan Dante, die zich evenals de paus blijkt verheugd te hebben over de zege van de Vlamingen in 1302, wordt zelfs de twijfel toegeschreven of hij zijn DIVINA COMEDIA in het Italiaans dan wel in het Provençaals zou schrijven. Ten andere, zijn verering voor Beatrice kan in de Provençaalse geest van hoofse minne worden gezien: hij maakte er ook een "heimelijke liefde" van. Dat hij troubadours kende, staat vast. Hij drukte zelfs zijn voorkeur uit voor enkele van hen, vooral voor Giraud de Borneil die schreef tussen 1175 en 1220.

Maar naar nog heel wat verder leidden wegen van Z. Frankrijk

uit. Zo liep er een naar Noord-Duitsland over Maastricht, waar hij een andere kruiste die uit het hart van Duitsland naar het Westen voerde, vanwaar kon worden ingescheept naar Engeland. Zo komen we in het land van V., het Land van Loon, kruispunt van de Romaanse en de Germaanse beschaving, of beter: doorvoerstreek van "de kultuurstroom die uitgaat van Frankrijk naar Duitsland". Maar..."meer dan een étappe was Limburg niet" (Rogier). Dat de troubadours in Duitsland bekend en gewaardeerd waren, misschien langs V. om, blijkt uit het feit dat één van hen, Guilhem Figuera, die schreef tussen 1215 en 1250, dus even na V., door de keizer van het H. Roomse Rijk, Frederik II (1194-1250) ertoe werd aangezet tegen Rome te schrijven. Resultaat: het heftigste hekeldicht van de middeleeuwen tegen de kerk. Het kon in de Hervorming geschreven zijn. Die Frederik II was keizer geworden met de steun van de paus maar werd nadien door andere pausen tweemaal geëxcommuniceerd. Hij werd zelfs de antikrist genoemd en toch nam hij deel aan een kruistocht. Hij liet zich zelfs tot koning van Jeruzalem kronen. Reeds meermaals hebben we kruistochters ontmoet met daarbij "en toch". De motieven van die kerels waren inderdaad niet altijd zo godsdienstig als schoolboeken ons vroeger wilden doen geloven. Tussen haakjes: er wordt wel eens gezegd dat iets of iemand om zeep is. De uitdrukking komt naar het schijnt van een volkomen mislukte kruistocht, maar waarvan dan toch de zeep uit het Oosten werd meegebracht naar onze Westerse contreien.

Hoe V. de troubadours leerde kennen weten we niet. Dat zijn vermoedelijke leenheer, Lodewijk van Loon, familie was van de Franse koning Louis VII, is allicht niet een voldoende verklaring. Waarschijnlijk is hij wel naar Z. Frankrijk gereisd. Een thuisblijver kan hij in elk geval niet geweest zijn. Hij moet zelfs

heel wat landen hebben gezien. Mogen we veronderstellen dat hij als edelman vaak met leenheer en vorst op krijgstocht is geweest?Best.Hij zou dan toch een enigszins avontuurlijk leven hebben geleid,zoals reeds meermaals bleek.

Hij was in elk geval erg vertrouwd met de Provençaalse minnelyriek. Niet alleen zijn minneliederen, ook zijn ENEIDE zijn bezield door de geest van de Zuidfranse liefdesgedichten,alhoewel in de Eneïde niet zo'vergeestelijkt'.Misschien is dat hierdoor te verklaren, dat het epos een bewerking is van een Noordfranse roman en de minneliederen veel meer onder invloed van de troubadours dan van de trouvères staan,ondanks de grotere afstand. Deze laatsten oefenden meer invloed uit op de Vlaamse en Brabantse hoven. Ook dat maakt van V.een alleenstaande figuur.

Er kan moeilijk worden volgehouden dat hij echt origineel is. De dichtvormen die hij gebruikt zijn reeds min of meer traditioneel.Niet alleen bij de troubadours,ook in de Middellatijnse lyriek vindt men ze terug,-maar niet in de Duitse poezie.Deze heeft ze van hem.De meeste liederen zijn"canzo's", een oorspronkelijke Provençaalse vorm,voor het eerst gebruikt door Guillaume IX,nadien door de meeste troubadours,en overgenomen door de trouvères en de Middellatijnse dichters,evenals door Dante en Petrarca voor hun "canzone". Bij V.krijgen ze toch wel een strofenbouw,vooral rijmschema's die echt origineel zijn.

Ook de inhoud van V.'s liederen is niet nieuw en vertoont daarbij weinig verscheidenheid.Creatief staat de latere Hadewych heel wat hoger. Toch is hij als alleenstaande figuur en invloedrijk dichter daar op dat kruispunt van zo verschillende kulturen niet te verklaren zonder hem een sterke persoonlijk-

heid en een merkwaardig talent toe te kennen. In de Middelhoogduitse letterkunde is hij de eerste geweest om de strenge epische versbouw(Eneïde)en het zuiver rijm, ook in zijn liederen,toe te passen.

Mede door die zuiverheid van rijmen leidde hij om zo te zeggen de verfijnde en levenslustige kunstpoëzie in Duitsland in. In de plaats van de min of meer ruwe en zwaarmoedige gedichten van de vroegere Duitsers.

In zijn minnedichten toont hij een groter meesterschap over de taal,ook technisch gezien, dan bv.in zijn Servaaslegende. Het door hem ingevoerde eindrijm is evenwel niet nieuw.Het ontstond veel vroeger in de volkstaal onder invloed van de Latijnse kerkgezangen. Maar met V.kreeg het burgerrecht in de Duitse lyriek.Het kwam daar dan voorgoed in de plaats van het letterrijm of alliteratie:elk vers bevatte 3,soms maar 2 alliterererende woorden meestal met klemtoon en met errond verschillende onbeklemtoonde lettergrepen.Verzen met drie alliteraties worden door Dr.J.te Winkel in verband gebracht met de wichelarij met runetekens: drie staafjes met een rune gemerkt vormden de kern van de orakelspreuken.Er zijn trouwens nog heel wat uitdrukkingen met alliteratie overgebleven in onze omgangstaal. Te Winkel geeft er een hele lijst van:kant en klaar,kerk en kluis,in rep en roer,door weer en wind,enz. enz.

Ook de versificatie is geheel in Provençaalse trant. Zie de verklaringen bij de minneliederen zelf.Maar V.paste die techniek meesterlijk toe op een taal die zich toen nog niet ertoe geleend had.

Algemeen wordt aangenomen dat hij tevens de componist van zijn liederen is.Luik was toen een centrum van muziekkultuur.Maas-

tricht behoorde tot dat bisdom en Aken was een parochie van Maastricht.Het was de H.Hubertus,bisschop van Tongeren-Maastricht,die omstreeks 720 zijn zetel naar Luik overbracht. Er is ons helaas geen enkel spoor van V.'s muziek overgebleven. Ik weet dan ook niet waar Dr.J.te Winkel deze bewering vandaan heeft:"ook bij die melodieën schijnt hij de Fransen gevolgd te hebben".We zijn niet zo gelukkig als de Fransen die bv.van Gaucelm Faidit 65 gedichten hebben bewaard gekregen, waarvan 14 met muziek,en van Bernart de Ventadour,van de 45, 19 met muziek.Mogen we hopen dat eens een Vlaams componist de (of enige)liederen van V.op muziek zal zetten naar oude trant en tegelijk zo persoonlijk als Carl Orff? De overgeleverde Franse liederen kunnen hem misschien inspireren.In elk geval is de muziek zeer belangrijk,bij de minnezangers in het algemeen zelfs belangrijker dan de tekst. De muziek zou ons wellicht meer zeggen over de geest en de zin van de liederen dan filologische studies,al dan niet betwist.

Van V.zijn een dertigtal,meestal korte liederen overgeleverd. Heeft hij er meer geschreven? Wellicht wel.Vermoedelijk toch niet zoveel als Giraud de Borneil van wie er 80 gekend zijn, van Peire Cardenal zelfs 90,al zijn 80 daarvan geen liederen maar "cirventes",satirische aanvallen.Aanvallen konden ze evengoed als beminnen,die troubadours.Van Guilhem Figuera hebben we het reeds gezien.V.doet het niet.

Wanneer heeft V.zijn minneliederen geschreven?Ze zijn niet te dateren en dus ook niet in volgorde te rangschikken.Meestal wordt aangenomen dat ze over zijn hele schrijversloopbaan kunnen worden gespreid.Sommigen beschouwen ze als jeugdwerk.Daar twijfel ik sterk aan, daar we hieruit dan zouden moeten besluiten dat V.in zijn jeugd technisch beter onderlegd was

dan uit zijn later werk blijkt.Tijdens het symposion van Gent in'70,haalde Dr.H.Tervooren G.Jungbluth aan,die op grond van stilistische en taalovereenkomsten met het slot van de Eneïde, de liederen naar een latere levensperiode verwijst.Dat is koren op de molen van hen die opperen dat V.zijn liederen zelf in het Hoogduits kan hebben geschreven, namelijk toen hij in Thüringen verbleef,zelfs dat hij daar in die wereld van dichters en andere kunstenaars zijn roeping als minnezanger kan hebben ontdekt. Dat lijkt me zeer onwaarschijnlijk daar hij als meester werd vereerd, precies omdat hij een nieuwe wijze van dichten meebracht,geheel op Z.Frankrijk afgestemd.
Prof.De Paepe(S)deelt de liederen in drie groepen in:de ernstige,echte minneliederen,de moraliserende en de ironische. De eerste groep volgt het ik/zij(enkelvoud)-schema:de dichter spreekt niet tot zijn geliefde,maar over haar.De tweede groep volgt het ik/zij(meervoud)-schema.Zij,dat zijn de bozen,in V. 's ogen de benijders,de overdragers,de bewakers van de geliefde:daarin ligt de moraal. Of die twee groepen tegelijkertijd zijn ontstaan,is niet uit te maken,zegt prof.De Paepe.Maar de derde groep zou hij alleszins later dateren.Dat zijn de liederen waarin V.afstand neemt van de zielloos geworden hoofse liefde,niet door ertegen van leer te trekken,maar door ze te ironiseren.De troubadour Cercamon,die schreef tussen 1135 en 1145,nog tamelijk archaïsch (van hem zijn slechts 7 liederen overgeleverd),keert van een antihoofse houding terug, maar zulks om den brode,zoals hij zelf bekent.Hij beweerde dat de troubadours leugen en waarheid vermengen. Dat doet me denken aan het woord van Bertus Aafjes:dichters liegen de waarheid. Cercamons dicipel Marcabru(45 liederen bekend)houdt evenwel zijn contestatie van de hoofse zeden vol tot het einde.

Een kwestie met wolfijzers en schietgeweren is de taal waarin V. zijn liederen geschreven heeft. Meestal komt men slechts tot hypothesen, al nemen heel wat V.-kenners aan: in zijn eigen Maaslandse, Limburgse taal. Maar ze zijn ons in sterk verduitste handschriften overgeleverd. Heeft V. zelf ze dan nadien verduitst om zich aan te passen aan zijn Thüringse toehoorders? In dat geval zou het verkeerd zijn hem te beschuldigen van verraad aan zijn Nederlandse eigenheid. Hij kon immers onmogelijk de wording van ons Nederlands, de geboorte van de rijke Nederlandse literatuur (in Vlaanderen, nota bene) voorzien. Hij stond daar alleen en in zijn eigen tijd.

Het is best mogelijk dat andere 'Minnesänger' V. hebben verduitst. Minneliederen gingen immers van hand tot hand, vaak zonder geschreven tekst, zodat er vrij mee kon worden omgesprongen, -en zulks niet enkel om ze aan te passen aan de taal van de toehoorders.

Het is ook mogelijk, dat de overschrijvers ze later, -misschien in opdracht-, hebben verduitst. Zeker is dat er Limburgse, Westnederfrankische, zgn. "Vlaamse" sporen in te vinden zijn. Op het eerste gezicht zouden die als overblijfselen van de originele teksten kunnen beschouwd worden. Prof. Beyschlag (S) stelt evenwel vast dat die overblijfselen evengoed in het Duits hadden kunnen vertaald worden, maar dat ze ook voor Duitse toehoorders begrijpelijk waren. Hij heeft het dan over wat hij een inval, een gedachtenspel van hem noemt, nl. een "flämelnder" Veldeken. Wat was dat 'Flämeln'? Een modisch tijdsverschijnsel dat erin bestond VLAAMSE uitdrukkingen en woorden in de Duitse moedertaal te mengen, als teken van voornaamheid. Een VLAEMINC was een hoofse man, en "vlamisch" een bijzonder fijne vorm van hoofsheid. Ten andere, de tegenstellende woorden van hoofs-

heid en dorperheid (zie de liederen) blijken aan het Vlaamse ridderwezen ontleend. Een dichter gebruikt "vlaemisch" en "vlaemeln" in ironische zin, om de belachelijkheid te hekelen van de 'dorpers', -niet edelen-, die dat gebruik van de adel overnamen. Baas Ganzendonck is van alle tijden. Maar VLAEMINC behoudt zijn voorname betekenis. "Vlaemelde" Veldeken? Hij was een Vlaming en moest dus een voorbeeld van hoofsheid zijn.

Al die hypothesen voeren ons alleen maar in een doolhof. Geraken we er nog uit? In elk geval komt het me voor, dat we niet over voldoende bewijzen beschikken om zeker te zijn dat V. zijn liederen in het Maaslands heeft geschreven. Die zekerheid hebben we enkel voor zijn Servaaslegende en vrijwel ook voor zijn ENEIDE, waarvan hij later een verduitste versie kan hebben geschreven nadat hem het eerste deel was teruggegeven. Weeral een hypothese.

Ook kan de vraag worden gesteld, of de liederen van V. de weergave zijn van werkelijke belevingen. Renier heeft de indruk "van altijd door fantaseren en al zijn liederen uit de fictie te zingen". Volgens hem is V. blijven steken in gemeenplaatsen die mode waren geworden. Pose dus, maar dan toch elegant en welluidend uitgedrukt. We missen bij V. inderdaad de hartstocht die we in zoveel troubadoursliederen horen. Bij hem vinden we ook niet het sarcasme of het cynisme van zijn Franse voorbeelden. Veeleer een olijkheid, die Renier als Limburgs bestempelt en ook meer zakelijkheid, die dan algemeen Nederlands zou zijn. V. geeft inderdaad soms de indruk een spelletje te spelen, tot ontspanning en vermaak van zijn adellijk gezelschap. Jef Notermans blijkt om de reputatie van V. begaan. Hij vreest dat "vroeg of laat een achterdochtig iemand ook onze V., uit zijn eigen minneliederen, van een liaison met een schone onbekende

(zou)kunnen beschuldigen".Nu,ik ben helemaal niet achterdochtig en ik beschuldig ook niet,zelfs als het waar zou zijn.V. wordt er immers niet minder om.Dat hij in zijn Servaas tweemaal Agnes van Loon noemt,en telkens"doer minne",zegt natuurlijk niet erg veel,gelet op wat hoofse minne betekende.Er is zoals we zagen,ook wel eens verondersteld dat hij via de moeder de dochter,-ook een Agnes-,wilde bereiken. Maar vergeten we toch niet dat bv.Jacques Perk in een gedicht van zijn bundel MATHILDE beweert,dat hij van zijn heldin een kus heeft gekregen, waar het in werkelijkheid een onhoofse oorveeg zou geweest zijn.In elk geval wenst V.-althans in zijn gedichten-de straffe Gods aan de bewakers van de gehuwde geliefde (zie lied 9 e.a.) en hij vindt jaloerse mannen immoreel (zie lied 24).Dat is volkomen in hoofse geest.

Er bestaan verschillende handschriften van V.'s minneliederen.Het voornaamste is het zogenaamde grote Heidelbergse,vermoedelijk uit de 1e helft van de 14e eeuw,anderhalve eeuw na V.dus.Het wordt meestal het Manessische hs.genoemd omdat het lange tijd in het bezit is geweest van de voorname Zwitserse familie Manesse. Het bevat liederen van 140 minnezangers en 137 miniaturen. Na de verovering van Heidelberg(1621)door de Brabantse graaf Tilly-eigenlijk Jan t'Serclaes-in dienst van het Heilige Roomse Rijk(Duitsland),nam hij het mee als buit. Die man moet wel enige kultuur hebben gehad al was hij dan legeraanvoerder.Hoe het hs.nadien in handen kwam van de Franse koninklijke bibliothekaris Dupuy weet ik niet.Deze vermaakte het in 1656 bij testament aan de Bibliothèque Nationale te Parijs. Ene Trübner,boekhandelaar,vond het in Straatsburg en bracht het in 1888 naar Heidelberg terug.

Het is uit dat ms.en nog andere dat Karl Lachmann en Moritz

Haupt in 1857 hun bloemlezing DES MINNESANGS FRUHLING (De lente van het Minnelied, verder M.F.) samenstelden. In 1881 gaf Friederich Vogt er een bewerking van. Wat V. betreft, tevens de eerste poging om de verduitste teksten over te zetten in wat men meent de oorspronkelijke taal te zijn. Ik gebruikte de uitgave van 1914. Vogt werd op zijn beurt opgevolgd door Carl von Kraus en van hem gebruikte ik de uitgave van 1940. Onlangs werd een nog nieuwere uitgave bezorgd door prof. Dr. H. Moser (niet te verwarren met de fameuze komiek van het zilveren scherm, Hans Moser). In 1950 verscheen, meen ik, de 50e druk. Elke uitgave bevat zgn. verbeteringen, alle zijn zowat "neu bearbeitet". Er is ook een bewerking van heel V.'s oeuvre door Theodor Frings en Gabriële Schieb - zie bibliografie - waardoor volgens prof. de Smet (S) "een belangrijke periode van de Veldekenfilologie (onderstreping van mij) afgesloten werd". Het komt me wel enigszins verdacht voor dat alle overzetters in de grond willen bewijzen, dat de oorspronkelijke tekst door de overschrijvers van de hss. werd verknoeid. Dat lijkt me enkel een hypothese te meer. We zouden ons tenslotte kunnen gaan afvragen of er nog wel een strofe overblijft zoals V. ze heeft geschreven - en gezongen -!

Ik ben bij de twee genoemde uitgaven gebleven, - vooral nadat ik de m.i. gefundeerde vinnige kritiek had gelezen, door verschillende sprekers uitgebracht tijdens het Gentse symposion -, en het mij voorkwam dat men zich meer en meer verwijderde van de overgeleverde manuscripten, weliswaar met de loffelijke bedoeling zo dicht mogelijk V.'s streektaal te benaderen. Maar daar men die niet kent - tenzij uit enkele kleine fragmenten van de Servaaslegende en dus onvoldoende - hield ik mij de voorspelling van J. van Dam, "de nestor van de Veldekenstudie" (S)

voor:"Na dit symposion zal er geen Veldekenprobleem meer zijn; men zal alleen nog maar van Veldekenproblemen spreken."M.a.w. elke poging om een probleem op te lossen,kan er alleen maar nieuwe oproepen.

Nadat ik meer dan eens tot bijna wanhopige knelpunten was gekomen,ging ik het als de gezondste oplossing beschouwen,de twee uitgaven te vergelijken rekening houdend met de onderaan elke bladzijde opgegeven afwijkende versies in de verschillende mss.en in andere uitgaven.En verder mijn profijt te doen met de referaten van het symposion, alsmede met Rogier's gefundeerde studie en bloemlezing,waarin hij kritisch de overzetting van Vogt gebruikt,uitgaande van zijn raadgeving "dat noch de Eneïde noch de minneliederen in bevredigende vorm zijn op te nemen".Tenslotte ben ik maar in zoverre filoloog,dat ik mijn leven lang woorden gewikt en gewogen heb-weer een alliterererende uitdrukking!-en ze vaak te licht heb bevonden om uit te drukken wat ik wilde.Dit werk heeft niet de pretentie een bijdrage te zijn tot de Veldekenstudie,daar ik helemaal geen zin heb om nog nieuwe problemen te scheppen.En dat heeft de lezer ook niet nodig om wat nader tot de dichter te komen. Daar is het mij in feite om te doen.V.lijkt me zelfs nog niet genoeg geïntegreerd in de geschiedenis van onze literatuur, al is daar in de jongste tijd wel wat aan gedaan.Dat komt wellicht hierdoor,dat hij ginder zo alleen staat en geen,althans tot nog toe geen aanwijsbare invloed heeft uitgeoefend,zodat hij geen plaats vindt in een ontwikkelingsgang van onze literatuur,-waarvan hij dan toch als merkwaardige voorloper moet worden beschouwd. Wat daarover gezegd is in verband met zijn episch werk geldt ook voor zijn lyriek.

Wel heeft Jacob van Maerlant(ca.1235 / ca.1300)in zijn ISTORV

VAN TROYEN het over een levensverhaal van St.Servaas.Maar was het een Latijns of een Diets? Hij heeft het ergens ook over een 'int Duytsche woert' geschreven geschiedenis van Dido en Eneas,'ende hoese die minne bracht te dwase van den sconen Enease'.Maar bedoelde hij wel het epos van V.?

Mogen we altijd zo skeptisch zijn?Dan is geschiedenis schrijven wellicht niet meer mogelijk.Een overeenkomst tussen V.en Maerlant is wel,dat ze beiden een degelijke kennis van de liefde en haar noodlottige macht blijken te bezitten. Maar Maerlant is veel didaktischer en godsdienstiger georiënteerd. Stilistisch gezien eveneens is invloed zeker niet duidelijk aan te wijzen,al blijft hij mogelijk.

En onze minnedichter Jan van Brabant dan?Vooreerst leefde die bijna een eeuw later,terwijl aan het Brabantse hof de Franse literatuur veel beter bekend was.Er blijkt ten andere geen verwantschap te bestaan die op enige invloed zou wijzen.

Hetzelfde geldt voor de minder bekende Segher Dengotgaf-waarschijnlijk begin 13e eeuw-die dus zowat tussen V.en Maerlant staat,maar die door Rogier nevelachtig wordt genoemd,al wordt hij door Maerlant wel tien maal vermeld.Hij was misschien wel een Westvlaming en invloed van V. is echt niet nodig om zijn werk te verklaren.Wel kunnen ze beiden dezelfde invloed hebben ondergaan.In zijn TPRIEEL VAN TROYEN,geschreven lang vóór Maerlant de hele Roman de Troie(1155-1160)van Benoit de St. Maure vertaalde en uitbreidde(Istory van Troyen),verwoordt Segher dezelfde opvatting over de hoofse liefde"in de lijn van de verering voor een gehuwde,hoger geplaatste vrouw"(prof. A.van Elslander).

Een ander probleem is dat van Hadewych,die eveneens in de 13e eeuw leefde.Ze schreef evenals V.minnelyriek,maar dan in mys-

tieke zin,en eveneens in de trant van de Provençaalse troubadours.Bij de behandeling van de minneliederen zelf citeer ik haar meermaals.

Er is wel eens gepoogd enig verband aan te tonen tussen het werk van beiden,maar niet overtuigend.Indien Hadewych werkelijk van V.wat zou hebben geleerd,dan zou zijn roem nog veel groter worden daar hij dan het grootste poëtische genie van onze middeleeuwen de weg zou hebben gewezen.

Waar Jef Notermans in 1928,enigszins romantisch,de invloeden ten onrechte als zeker beschouwde en derhalve meende dat de titel VADER DER DIETSE DICHTEREN ALGADER,door de Antwerpenaar Jan van Boendale(1279-1350)aan Maerlant toegekend , eigenlijk aan V.toekomt,loochent Rogier dat.Omdat"men eerst dan in hem een vader kan huldigen,als men op goede grond een zoon of een dochter van hem heeft aangewezen".

Ik heb nooit de bekoring gevoeld om de liederen na te dichten. Dat kan immers niet zonder zwaar verraad,vooral omdat daardoor de geest van de gedichten volkomen verloren gaat,evenals de taalmuziek. Zij mogen niet uit hun tijd en hun streek worden losgemaakt. Rogier wijst erop dat van de liederen"een moderne nadichting en een aantal parafrazen bestaan,die voor zover ik ze ken,geen van alle bevredigend zijn doordat ze óf ernstige fouten bevatten óf de moeilijkste passages verdonkeremanen".Hij citeert verkeerde vertalingen als:'erblitzen garwe'door'verbleekte halmen'en'joch is die minne'door 'een juk is de liefde'.En de uitgever stelde mij humoristisch op mijn hoede voor de vertaling van 'grûne klê' door 'groene klei'. Met die moderne nadichting bedoelt Rogier wel die van A.Schillings.De fragmenten die ik daarvan las,-het werk zelf heb ik vruchteloos gezocht -,leek me inderdaad onaanvaardbaar. Bij

lied 22 geef ik een voorbeeld dat geen kommentaar behoeft.
In zijn zeer verdienstelijke bloemlezing WIE WIL HOREN EEN GOED NIEUW LIED ?geeft Dr.M.C.A.van der Heyden niet aan,waarop hij zich baseert voor zijn tekst,evenmin als voor zijn volgorde. Hij motiveert derhalve ook zijn schrijfwijze niet.Dat heeft hij wellicht niet nodig geacht,gelet op zijn bedoeling.
Na vergelijking meen ik te mogen zeggen,dat ook wel enkele verkeerde vertalingen als voetnoten in zijn werk voorkomen en ook afwijkingen van M.F.-althans van de uitgaven die ik kendie me niet verantwoord lijken.
In het algemeen ben ik zo dicht mogelijk bij de dichter gebleven,voor zooveel dat kan worden uitgemaakt.Wel heb ik getracht de stukken zo leesbaar mogelijk te maken door het woordbeeld aan te passen,evenwel zonder de oorspronkelijke klanken, voor zoveel die kunnen worden aanvaard,te vervalsen.
Een opmerking in algemene zin: ter wille van het metrum kan hier en daar bij het lezen een apocope of syncope van de doffe e nodig zijn.Sommige bewerkers hebben deze dan weggelaten. Ik doe dat liever niet.De lezer voelt dat wel.Zo bv. her'(here = haar),an'(ane = aan of zonder),end'(ende = en),dor'(dore = door),enz.
Bij elk gedicht geef ik:1) een vrijwel LETTERLIJKE vertaling in proza en 2) verklarende noten, er mij steeds voor hoedend het gedicht te beduimelen.
Zodoende meen ik de minneliederen van Henric van Veldeken,voldoende lees-en genietbaar te hebben gemaakt voor hedendaagse lezers.Dat was althans mijn bedoeling,ook die van de uitgever.

1

Het is goede noewe mare
dat die vogel openbare
zingen da men bloemen ziet.
Toe den tijden in den jare
stoende 't dat men blijde ware;
leider des ne bin ich niet.
Mijn dombe herte mich verriet,
dat ich moet onzachte ende zware
dragen leit dat mich geschiedt.

Die schoneste ende die beste vrouwe
tusschen Ronen ende der Souwe
gaf mich blijdschap hie tevoren:
dat is mich komen al te rouwe
dore dompheit,niet van ontrouwe,
dat ich here hulde hebbe verloren,
die ich ter bester hadde erkoren
ofte in der wereld ieman schouwe.
Noch zere vorchte ich heren toren.

Al te hoge gérende minne
brachte mich al oet den zinne:
doe ich here ougen ende mond
zag zo wale staan ende here kinne,
doe ward mich dat herte binne
van zo zoeter dompheit wond,
dat mich wijsheid ward onkond.
Des ben ich wale worden inne

bit schaden sind te manegen stond.

Dat ovel woord,het zij verwaten,
dat ich niene konde laten
doe mich bedroeg mijn dombe waan:
der ich was gérende oeter maten,
ich bad here in der karitaten
dat zij mich moeste al ombevaan.
Zo vele ne hadde ich niet gedaan
dat zij ein wenig oeter straten
dore mich te onrechte wolde staan.

"Het is een goede nieuwe tijding die de vogelen luide zingen waar men bloemen ziet. In deze tijd van het jaar zou men blij moeten zijn,maar helaas dat ben ik niet.Mijn dwaze hart verried me,zodat ik hard en zwaar het leed moet dragen dat mij overkomt."

"De schoonste en de beste vrouw tussen Rhone en Souwe schonk mij vroeger vreugde.Maar nu moet ik daarom rouwen. Door mijn dorperheid,niet door ontrouw, heb ik de genegenheid verloren van haar die ik had uitverkoren als de beste die iemand in de wereld kan vinden.Nog vrees ik zeer haar toorn."

"Al te heftig verlangen bracht mij buiten mezelf.De schoonheid van haar ogen en haar mond en van haar kin,vervulde mijn hart van zo zoete dwaasheid,dat ik geen wijsheid meer kende. Daar word ik menige stond sindsdien tot mijn leedwezen aan herinnerd."

"Het euvele woord,het weze vervloekt,dat ik niet kon weerhouden toen mijn domme waan mij bedroog:haar die ik uitermate begeerde,ik smeekte haar,mij te omhelzen. Ik zou niet zo-

veel misdaan hebben als zij maar een beetje had willen afwijken van het rechte pad door mij ter wille te zijn."

+++

Eigen aan de minneliederen is wat de Duitsers een 'Natureingang' noemen, als begin een beeld van de natuur, die al dan niet in overeenstemming is met het gemoed van de dichter. In dit lied niet.

Dit lied is een "canzo", een vorm die eigen is aan de Provençaalse lyriek, zoals we zagen.

De meeste liederen van V. zijn canzo's: strofen met als rijmschema twee gelijke aanvangsgedeelten en een afwijkend slotgedeelte, hier aab-aab-bab. Maar V. maakt er iets persoonlijks van door zijn drieledige strofe met als rijmschema slepend-slepend-staand in de aanvangsgedeelten. Dat komt voor de eerste maal bij hem voor.

De Nederlandse prof. Dr. A. Touber(S), vergelijkt dat schema met een der bekendste strofen uit de middeleeuwen, nl. het kerkgezang STABAT MATER:

Stabat mater dolorosa
Iuxta crucem lacrimosa
Dum pendebat Filius.
Cuius animam gementem
Contristantem et dolentem
Pertransivit gladius.

Inderdaad een treffende gelijkenis qua metrum en strofebouw. Afgezien van het feit dat bij V. slechts twee rijmen voorkomen in elke strofe, een der tekenen van zijn virtuositeit in het rijmspel, kan hij de stabat-materstrofe niet hebben nagevolgd daar ze uit de 13e eeuw stamt. Maar ze staat in een vormtraditie waarin ook V. kan hebben gestaan. Ze behoort tot de

zgn.Franciskaanse Beweging.Nadien werd ze vaak gebruikt voor kerkgezangen.
In verband met de enorme invloed van V.op de Duitse letterkunde,is het wel eigenaardig dat die strofe na hem in de bloeitijd van de Middelhoogduitse lyriek niet meer voorkomt en op eenmaal na die bloeitijd weer opduikt.Dat wijst dus niet op invloed van V.,wel van de Franciskaanse dichters.
Het hierna volgende tweede gedicht wordt genoemd "de vrouwenstrofen",omdat de dichter daarin de vrouwen aan het woord laat. Opvallend is het verschil in toon tussen beide liederen.En als we even met prof.De Paepe(S),veronderstellen dat het eerste een antwoord op het tweede zou zijn,dan krijgen we een ander licht op het eerste.Dan is het of de man zich afzet tegen "de schijnheilige,zelfgenoegzame klacht" van zijn geliefde,zelfs spottend,wat men kan horen als de dichter zegt waaruit zijn schuld bestaat:

Ik bad haar in caritaten (om godswil?)
dat ze me zou omhelzen.

Wat daaronder ook moge verstaan worden,zegt prof.De Paepe, een misstap is het niet. Andere minnedichters gaan heel wat verder met verzoeken,die dan toch niet als onhoofs worden beschouwd. Dat doet me denken aan de even diskrete verzen van een naamloos gedicht uit het ANTWERPS LIEDBOEK ,verschenen in 1544 en reeds in 1546 op de kerkelijke index gezet.De dichter zit gekerkerd te Blankenberge, verdacht van schennis van een adellijke dame en zal op bevel van Wouter van Kleef onthoofd worden.Hij verzucht:

Nochtans en heb ik haer niet misdaen
Anders dan ik haar mijn herteken bood.

Maar kom,laten we bij V.blijven. Zo gezien,schijnt hij te

zeggen dat alles kan afwijken van de hoofse zeden,als de minne verworden is tot een salonspel.Hij legt trouwens de vrouwe het woord spel in de mond.We kunnen het zo begrijpen:ik zou niet onhoofs geweest zijn als ze niet zo star aan dwaze regels was gebonden geweest.Dit gedicht behoort dan ook tot de derde groep,de ironische,in de grond anti-hoofse.
Het staat ten andere in tegenspraak met lied 7,waar dat "ombevaan" blijkbaar niet in strijd is met de hoofse minne.
Het valt misschien op dat ik "dompheit" vertaalde zowel door domheid als dorperheid,een antiek neologisme.Dompheit betekent zowel het ene als het andere.Tegenover de hoofse minne, -onvervulde verlangens-,staat die van de dorpers, beschouwd als een zinnelijke liefde.

2

"Ich bin vro,sind ons die dage
lichten ende werden lank."
Zo sprak ein vrouwe al zonder klage
vrijlijke ende ane al gedwank.
"Des zegge ich mijnen gelukke dank,
dat ich ein zolik herte drage,
dat ich dore negeinen bozen wank
ane mijner blijdschap niene versage.

Mich hadde wijlen te einder stonde
wale gedienet ouch ein man,
zo dat ich heme vele goedes gonde;
des ich heme nu niene gan,
sind dat hee den moed gewan
dat er eisen mich begonde
dat ich heme bat ontzeggen kan

dan hee 't ane mich gewerven konde.

Het kwam van dombes herten rade
het is te dompheid ouch ergaan.
Ich warnde heme al te spade
dat er hedde ane mich misdaan.
Wie mochte ich dat in goede verstaan
dat hee mich dorperlijke bade
dat ich heme moeste al ombevaan?
(Het zal heme nog ergaan te kwade.)

Ich waande dat er hoves ware:
des was ich heme van herten hold.
Dat zegge ich ouch wale openbare:
des is er van mich ane schold.
Des drage ich mich ein goed gedold:
mich is zijn schade vele onmare.
Hee ies mich al te rijken sold
des ich vele wale ane hem enthare.

Hee ies mich al te loze minne;
die ne vand er ane mich niet.
Dat kwam van zijnen kranken zinne
want et heme zijn dombheid ried.
Wat of heme schade daar ane geschiet?
Des brenge ich heme vele wale inne,
dat hee zijn spel t' onrechte erziet
dee 't breket eer hee 't gewinne."

"Ik ben verblijd sinds de dagen langer en klaarder worden",
zo sprak een vrouw zonder klagen, vrij en zonder schroom."Daar-

om dank ik mijn lot dat ik zo mijn hart mag dragen, dat ik niet door een onwaardige man aan mijn blijdschap verzaken moet."

"Ook mij heeft een man eenmaal trouw gediend, zodat ik hem veel goeds gunde; wat ik hem nu niet meer gun sinds hij zo overmoedig werd, dat hij begon te eisen wat ik hem beter ontzeggen kon dan hij het van mij verwerven kon."

"Het werd hem ingegeven door zijn dwaze hart en het moest dan ook tot dwaasheid leiden. Ik waarschuwde hem toen het al te laat was, dat hij me had misdaan. Hoe kon ik ten goede verstaan dat hij mij dorperlijk bad hem te omhelzen? (Het zal hem nog slecht bekomen.)"

"Ik waande dat hij hoofs was. Ik was hem dus van harte genegen. Nu zeg ik duidelijk dat ik er helemaal geen schuld aan heb. Ik voel me dan ook niet verlegen en helemaal niet om zijn onheil begaan. Hij eiste van mij een te rijke beloning, wat ik liever niet van hem had ondervonden."

"Hij eiste van mij een al te lichtzinnige liefde, maar die vond hij bij me niet. Dat kwam door zijn onverstand, want zijn domheid gaf het hem in. Wat onheil is hem daardoor overkomen? Ik breng hem wel duidelijk aan het verstand, dat hij zijn spel verkeerd heeft aangelegd, daar het afbreekt eer hij het wint."

+++

Dit zijn dus de vrouwenstrofen. Deze geliefde vindt een omhelzing (als dat woord niet méér betekent dan wat het zegt), een al te rijke beloning. Ze gebruikt er niet alleen 'dompheid' voor, maar zelfs uitdrukkelijk 'dorperlijk', wat niet mals is, zoals reeds gezegd.

Typisch voor de vervormingen die de oorspronkelijke tekst (die we niet kennen) onderging, is het eerste vers van de laatste strofe. In het kleine Heidelbergse handschrift luidt het:

Hee isch an mi loseminne

en in het grote Heidelbergse:

Fr gert al ze ungevüger minnen

Kies dan maar.De keuze mag alleszins niet gemotiveerd zijn met de bewering dichter bij de originele tekst te blijven.Zoals reeds gezegd kennen we immers zeer weinig van het Loons van die tijd,daargelaten dat de onderstreepte woorden alle vier tot het vocabularium van V.behoren en zeer goed in zijn streektaal van die tijd zijn onder te brengen.Ze komen in verduitste handschriften voor:is er hier "geflämelt"?'Mi',is ook al 'Vlaams'.

In de basis-handschriften ontbreekt vermoedelijk de versregel tussen haakjes:in de betrouwbaarste uitgave van M.F.,die van 1914,komt hij niet voor,wel in die van 1940.

3

Wee mich schade ane mijner vrouwen
deme wons ich des dorren rijses
da ane die dieve nemen ende.
Wie mijn ane here bit trouwen
dem wons ich des paradijses
ende valde heme mijne hende.
Vrage iemen wee zij zij,
die kenne zij da bij:
het is die wale gedane.
Genade,vrouwe,mich,
der zonnen gan ich dich,
zo schijne mich der mane.

4

Wie mijn nood gevoeger ware,
zo gewonne ich lief na lijde

ende vroude manegvalde,
want ich welt vele lieve mare:
bloemen springen ane der heide,
vogels zingen in den walde;
da wijlen lag der snee
dat steet nu groene klee
bedauwd ane den morgen.
Wee wele dee vrouwe zich,
nieman ne nodes mich:
ich bin onledig zorgen.

"Wie mij belastert bij mijn vrouwe, die wens ik de dorre tak toe waaraan dieven hun einde vinden. Wie mij bij haar als trouw voorstelt, die wens ik het paradijs en voor hem vouw ik mijn handen (in gebed). Vraagt iemand wie zij is, hij zal haar hieraan herkennen: zij is de schone. Wees mij genadig, vrouwe, ik gun u de zon als voor mij de maan maar schijnt."

"Werd mijn leed maar draaglijker, dan zou ik lief na leed gewinnen en menigvuldige vreugde, want ik weet vele lieve maren: de bloemen ontluiken op de heide, de vogels zingen in het woud, waar vroeger sneeuw lag, staat nu groene klaver, bedauwd des morgens. Wie wil verheuge zich, maar dat niemand me daartoe uitnodige, want ik ben niet vrij van zorgen."

+++

Ik geef die twee liederen onmiddellijk na elkaar, omdat anderen ze als één lied beschouwen. Ik zie ze als afzonderlijke liederen, vooreerst al omdat het einde van het eerste mij een slot lijkt. V. spreekt hier de geliefde aan, wat niet gebruikelijk is in de minnelyriek (waar de dichter niet tot, maar over zijn geliefde spreekt) wat hij nog slechts eenmaal doet, namelijk in het volgende lied en eveneens als slot. Bovendien zijn

inhoud en toon van beide liederen zo verschillend,dat ze m.i. niet bij elkaar horen.Ten andere:V.heeft heel wat éénstrofige liederen geschreven. Dat de strofenbouw dezelfde is,doet niets ter zake.V.gebruikt meermaals dezelfde.
Die strofenbouw,rijmschema en metrum,vertonen hier in groepen van drie verzen het schema AAB. Prof.Touber(S)brengt dat in verband met de sequentia in de Gregoriaanse liturgie.

Hij brengt die liederen,-één bij hem-, in de antihoofse groep onder.De laatste drie verzen kunnen aldus worden gelezen:wie wil mag zich verheugen(in de minne)maar daarvoor moet niemand op mij nog rekenen.Het is in elk geval niet meer de'blijdschap'van de minne,maar de 'menigvuldige vreugde' in de natuur,"want(die 'want' is expressief)ik weet vele lieve maren".
Maar is die interpretatie niet wat ver gezocht? Ik meen van wel.Eigenlijk ziet hij slechts de tweede strofe. En wat dan met de eerste?Moet die dan ook als ironisch worden opgevat? Dat zie ik niet zo goed zitten,-tenware men het ongebruikelijke aanspreken van de geliefde ook als anti-hoofs gaat zien.

De verzen zeven/negen van 3 zijn volkomen in de geest van de minnelyriek,waarin het verboden is de naam te noemen van de geliefde.De minne is heimelijk.Er hoort altijd geheimzinnigheid bij,zelfs als het om een verbeelde vrouwe gaat.
Het genot dat de dichter,- of althans de man die hij ten tonele voert -,in de natuur vindt,is niet noodzakelijk in verband te brengen met een verzaking aan de 'blijdschap' van de minne.Daargelaten het feit dat de natuur in het algemeen door minnedichters erbij wordt betrokken,is het mogelijk dat de dichter hier in de natuur troost zoekt voor zijn minnepijn, troost die hij toch niet zal vinden,tenzij wanneer zijn "leed

draaglijker" werd.

5

Tristan moeste ane zijnen dank
stade zijn der koninginne
want poisoen heme daar toe dwank
mere dan die kracht der minne.
Des zal mich die goede dank
weten dat ich niene gedrank
zulik pijment ende ich zij minne
bat dan hee ende maq dat zijn.
Wale gedane
valses ane,
la mich wezen dijn
ende wis doe mijn.

6

Sind die zunne heren lichten schijn
toe den kalten hevet geneiget
ende die kleine voqelijn
heres zanges zijn gezwijget,
troerig is dat herte mijn,
want het wele nu winter zijn
dee ons zijne kracht erzeiget
ane den bloemen die men ziet
liechter varwe erblieken garwe;
da van mich geschiedt
leid ende lleves niet.

"Tristan moest zonder zijn wil trouw zijn aan de koningin, want het vergif dwong hem daartoe meer dan de kracht der minne. De goede geliefde zal me dus dank weten omdat ik nooit dergelijke kruidenwijn dronk en haar meer dan hij bemin als dat

kan.Schone zonder valsheid,laat mij van jou zijn en wees jij van mij."

"Sinds de zonneschijn verkild is en de zang van de vogeltjes verstomd,is mijn hart treurig,want nu wordt het winter, die ons zijn kracht toont aan de bloemen die men lichter van kleur,geheel verbleekt ziet,wat mij tot leed en niet tot vreugde stemt."

+++

Weer hetzelfde geval.Die twee liederen worden als één beschouwd in M.F.,zowel die van '40 als die van '14.Rogier geeft -in 1931- de tweede strofe helemaal niet,omdat hij tussen de inhoud der strofen geen verband ziet,wat juist mijn argument is om ze als twee afzonderlijke liederen te beschouwen.Hij meent dat Hoogduitse woorden als'erzeiget'en'garwe'in het tweede de vraag wettigen of het niet ten onrechte aan V.wordt toegeschreven.Maar daartegenover staat dat alle liederen van V. ons sterk verduitst zijn overgeleverd.Ik zie daarin dus geen argument om het weg te laten,te meer dat in de uitgave van 1940 van M.F.het 'onechte' streng werd afgescheiden.
Ook Van der Heijden geeft die tweede strofe niet.
In het algemeen heb ik uit het Gentse symposion geleerd,dat redenen van filologische aard niet altijd kultuurhistorisch kunnen gelden.We tasten om zo te zeggen in het duister zolang we de streektaal van V.niet ten volle kennen.Taal?Jawel,want op het symposion maakte prof.De Smet bezwaar tegen het woord dialekt voor de toenmalige Maaslandse taal,terwijl er toch gesproken wordt over een Middelhoogduitse taal.
De laatste twee verzen van lied 5 zijn niet origineel in deze zin,dat ze teruggaan tot een oeroude verlovingsformule:du bist mîn,ich bin dîn.Prof.Dr.Jan de Vries haalt een ander voor-

beeld aan uit het midden van de 12e eeuw. Een geleerde dame schreef toen aan een geestelijke in Tegernsee een Latijnse brief in verzen(een winileod)eindigend op deze strofe in de volkstaal:

Du bist mîn,ich bin dîn,
Des solt du gewis sîn.
Du bist beslozzen
In mînem herzen:
Verlorn ist das sluzzelîn,
Du muost och immer darinne sîn.

+++

7

In den tijden van den jare
dat die dage werden lank
ende dat weder weder klare
zo ernouwen openbare
merlekiene heren zank
die ons brengen lieve mare.
Gode mag hers weten dank
dee hevet rechte minne
zonder rouwe ende ane wank.

Ich wil vro zijn dore here ere
die mich hevet dat gedaan
dat ich van den rouwe kere
dee mich wijlen irde zere.
Dat is mich noe alzo vergaan:
ich bin rijke ende grote here
sind ich moeste al ombevaan
die mich gaf rechte minne

zonder wijk ende ane waan.

Die mich drombe willen nijden
dat mich lieves iet geschiedt,
dat mag ich vele zachte lijden
noch mijne blijdschap niet vermijden,
ende ne wille drombe niet
na gevolgen den onblijden
sind dat zij mich gerne ziet
die mich dore rechte minne
lange pijne dolen liet.

"In het jaargetijde waarin de dagen lengen en weer het weder helder wordt, vernieuwen luid hun zang de merels die ons een lieve tijding brengen. Gode mag hij dank weten wie ware minne bezit, zonder droefheid en zonder te wankelen."

"Ik wil vrolijk zijn ter ere van haar die aan mij heeft volbracht dat ik mij afwend van droefheid die mij vroeger erg bezwaarde. Nu is mij dat zo vergaan: ik ben een rijk en groot heer sinds ik mocht omhelzen haar die mij oprechte minne schonk, standvastig en zonder onechtheid."

"Als er zijn die mij willen benijden omdat mij iets liefs geschiedt, dat wil ik best lijden zonder aan mijn blijdschap te verzaken en ik wil dan ook niet de vreugdelozen navolgen, sinds zij van me houdt die mij door mijn ware minne lang liet lijden."

+++

Even op bezoek bij filologen, -éénmaal is geen gewoonte-, om aan een typisch twistwoord als 'merlekiene' aan te tonen wat zo iets kan meebrengen. In de overlevering vinden we 'merlichen' . Een overzetter maakt er 'merelare' van. 'Merlichien' kan

een goed Brabants-Limburgs-Nederrijns woord zijn,zegt hij, maar...het past niet bij V.omdat het meervoud 'merlichiene' niets voor V.is en'merlichien' het metrum breekt.Zo zien we maar weer eens,dat taalkundige uitkomsten worden afhankelijk gesteld van metrumregels.-En van rijmen!-Mag dat wel ?Ik sta er weigerig tegenover.

Het zou doen veronderstellen dat alle liederen van V.een volmaakte verstechniek vertoonden,wat zeker niet uit de handschriften blijkt.Prof.Tervooren(S)vindt in een hs.minder afwijkingen van rijm en metrum dan bij de andere Duitse dichters van die tijd.De vraag is of V.met zijn onvolkomenheden al dan niet de tolerantiegrens voor een publiek van die tijd heeft overschreden.Blijkbaar niet.

En toch menen sommigen tot de oorspronkelijke taal van V.geholpen te worden door zgn.verbeteringen.Die zijn evenwel grondig hypothetisch,om niet te zeggen willekeurig.Ze worden soms niet eens verantwoord.Waar ligt de grens tussen dergelijke verbeteringen en vervalsingen ?De handschriften,zelfs uit de 14e eeuw,staan soms wellicht dichter bij V.dan hedendaagse overzettingen.

Nog zo een woord in dit lied is 'vro' .Een overzetter laat het de ene keer staan en de andere keer vervangt hij het door 'blijde',zonder daar een reden voor op te geven.

Intussen kunnen wij,bij gemis aan de verduitste handschriften,waarmee we trouwens voor dit boek niet gediend zouden zijn, enkel de verschillende overzettingen vergelijken en na de verantwoordingen,als die er zijn,gewikt en gewogen te hebben,kiezen wat ons het beste lijkt.

8

Dee bliidschap zonder rouwe heet

bit eren hee is rijke.
Dat herte da die rouwe in steet
dat levet jammerlijke.
Hee is edel ende vroed
wee bit eren kan gemeren
zijne blijdschap,dat is goed.

Die schone die mich zingen doet
zij zal mich spreken leren
daar ave dat ich mijnen moet
niet wale ne kan gekeren.
Zij is edel ende vroet
wee bit eren kan gemeren
here blijdschap,dat is goed.

"Wie vreugde zonder leed bezit is met ere rijk.Het hart waarin leed woont,leeft in ellende.Edel en wijs is hij die met ere zijn blijdschap kan doen toenemen.Dat is goed."

"De schone die mij zingen doet,zal mij leren spreken van wat ik niet goed uit mijn gemoed kan weren.Edel en wijs is zij die met ere haar blijdschap kan doen toenemen.Dat is goed."

+++

Dit lied is wel geen echte dialoog,maar toch spreekt in de eerste strofe een vrouw en in de tweede een man.Let op het parallellisme van de laatste drie verzen in beide strofen.
Het is ook een typisch lied voor de hoofse codex.Met ere zijn blijdschap,zijn blijmoedigheid vermeerderen kan alleen door hoofse minne.
Het einde-"dat is goed"-mogen we nu niet precies als een stopzin doodverwen.Vooral omdat hier beide geliefden spreken,laten we zeggen tot elkaar,is dat zinnetje een bevestiging tot

besluit.

9

In den tijden dat die rozen
erzeigen maneg schone blad,
zo vloeket man den vroudelozen
die wroegere zijn ane maniger stad,
want zij der minnen zijn gehat
ende der minneren gerne nozen.
God moete ons van den bozen lozen.

"In de tijd dat de rozen menig schoon blad vertonen,vervloekt(ontwijkt,vlucht)men de vreugdelozen die in menig geval verraders zijn,want zij haten de minne en schaden graag de minnenden.God moge ons van de bozen verlossen."

+++

Ferste aanmerking:waar het werkwoord 'erzeigen' door Rogier als te Duits werd ingeroepen om lied 6 aan V.te ontzeggen,neemt hij het hier toch aan.Zo zien we maar weer.
De "vreugdelozen" zijn zij,die de minne niet kennen.Dat zijn de bozen,want ze zijn verraders.
In de jongste uitgaven van M.F.-niet in die van 1914 bv.-wordt lied 22 als tweede strofe hieraan toegevoegd,wat niet het geval is in de handschriften.Ik doe het ook niet,omdat het slotvers van 9 dan meteen aldus moet worden gewijzigd:

Van den bozen / moete God ons lozen.

om beide strofen in overeenstemming te brengen,-wat ik beschouw als een onverantwoorde ingreep.Als het is omdat 9 eindigt met de bozen en 22 ermee aanvangt,dan vind ik dat tamelijk naïef,te meer dat geest en toon van beide liederen mij dunkt moeilijk op elkaar kunnen worden afgestemd.In 9 is afgerekend met de bozen-en nadien zou dan nog iets als medelij-

den worden ingeroepen.Dat lijkt me niet te motiveren.
Het woord 'vloeken' (vervloeken),dat ook in 22 voorkomt,kan worden betwist.In de overgeleverde teksten staat 'suochen', (zoeken)wat evenveel zin heeft daar het in het Middelnederlands betekent:vervolgen,aanvallen."Hij zoekt mij", betekent op heden nog:hij wil me kwaad doen.Omwille van de duidelijkheid heb ik evenwel toch vloeken gebruikt.
Aan het volgende lied is niets toe te voegen.Het moraliseert zodanig,dat er geen speld is tussen te krijgen.Een aanklacht tot en met,waartegen de beschuldigde wereld niets kan inbrengen tenzij:laat het zo maar blijven.

10

Die wereld is der lichtegheide
al te roemelijke bald.
Harde krank is here geleide;
dat der minnen doet gewald.
Die loosheid die men wijlen schald
die is verzoenet overal.
Boze zeden werden ald;
dat ons lange weren zal.

"De wereld is aan de lichtzinnigheid,al te vrijmoedig zich erop beroemend vaak.Zeer zwak is haar bescherming;dat doet de minne geweld aan.De zedeloosheid die men vroeger verachtte, aanvaardt men nu overal.Boze zeden worden gewoonte;dat zal nog lang zo blijven."

+++

11

Des ben ich getroost te mere
dat die nijdigen mich nijden.
Nijd ende alle boze lere

moete hen dat herte snijden,
zo dat zij sterven des te ere.
Ich wille leven bit den blijden,
die here tijd vrolijke lijden.
Ich ne wille dore here nijden
mijne blijdschap niet vermijden.

"Ik ben des te meer getroost dat benijders mij benijden. Nijd en alle boosheden mogen hen het hart doorkerven zodat ze des te eer sterven. Ik wil leven met de blijden die hun tijd vrolijk doorbrengen. Ik wil niet door hun nijd aan mijn blijdschap verzaken."

+++

Dit is het derde moraliserende lied (na 9 en 10) maar hier spreekt de dichter als 'ik'. Hij stelt zich op tegenover de 'zij', de bozen.
Rogier vindt dit lied een voorbeeld van gemaniëreerd woordspel. Maar andere zijn dat toch meer. Opvallend is wel dat zes van de negen verzen hetzelfde rijm hebben en ook het herhaald gebruik van nijd-nijden-nijdigen. De veelvuldig voorkomende ij-klank vind ik wel expressief.
Zoals in de andere moraliserende liederen zit het kwaad voor V. ook hier in de nijd (en het verklikken). Nu ja, zonden zijn dat wel, nijd is zelfs één van de zeven hoofdzonden, -en verklikken (achterklap) heeft evenals laster, kwaad vermoeden en lichtvaardig oordeel ergens met het negende gebod te maken.

12

Doe men der rechter minnen plag
doe plag men ouch der eren.
Nu mag men nacht ende dag
die boze zeden leren.

Wie dit noe ziet ende dat doe zag
owee wat dee nu klagen mag!
Undogend wele zich meren
doget zich verkeren.

Die man die zijn noe niewet vroed
dat zij die vrouwen schelden.
Ouch zijn zij daar integen goed
dat zij 't hen wale vergelden.
Wee dat scheldet,dee misdoet
da hee zich bij generen moet.
Die proeven zelve melden,
die gedijen zelden.

"Toen men de rechte minne bedreef,toen nam men ook de eer in acht.Nu kan men dag en nacht de slechte zeden leren.Wie dit nu ziet en dat toen zag,o wee,wat die nu klagen mag!De ondeugd wil zich vermeerderen,de deugd in ondeugd verkeren."

"De mannen handelen helemaal niet wijs als zij de vrouwen uitschelden.Deze zijn daar trouwens tegen opgewassen want zij zetten het hun goed betaald.Wie scheldt,mishandelt hen bij wie hij zich moet 'generen'(letterlijk:voeden),'van wie hij het hebben moet',-zoals Rogier het vertaalt-.De ervaring bewijst het:het loopt zelden goed met hen af."

+++

Ook uit dit weer moraliserend lied blijkt duidelijk het hoofse principe:de minne schaden is de deugd schaden.
Er is erg geknoeid met dit gedicht.In de oudere uitgaven van M.F.komt het voorlaatste vers van de eerste strofe niet voor en het laatste vers van de tweede strofe staat er tussen haakjes.

Het is de latere overzetters duidelijk hierom te doen:als we dat laatste vers als echt aanvaarden-en waarom niet ?-moeten we de eerste strofe aanpassen ter wille van de gelijkheid. Rogier geeft evenwel geen van beide verzen.Ik doe het wel,omdat een strofe van acht verzen me inderdaad meer Veldekiaans lijkt in dit geval.
Een andere afwijking nog:het vierde vers van de tweede strofe luidt in de oudere uitgave van M.F.:

dat zent niet wale vergelden

en in de jongere:

dat zij 't hen wale vergelden

het tegenovergestelde dus.Kies dan maar.
Nu,daarvan hangt enigszins de opvatting over het voorgaande vers af,dat in oudere uitgaven luidt:

ouch zijn zij daar weder goed

en in de jongere:

ouch zijn zij daar integen goed.

13

Zo wee der minnen is zo vroed
dat hee der minnen dienen kan
ende hee dore minne pijne doet,
dee is ein vele minnezaleg man.
Van minnen komet allet goed,
die minne maket reinen moed,
wat zolde ich ane minne dan?

Ich minne die schone ane wank.
Ich welt wale here minne is klaar.
Of mijne minne let velse ein krank,
zo ne wirt ouch nimmer minne waar.

Ich zegge here mijner minnen dank,
bij here minne steit mijn zank.
Hee is domp deme minne dunket zwaar.

"Wie in de minne zo wijs is dat hij de minne dienen kan,ook als zij hem pijn doet,is door de minne een zeer zalig man.Van minne komt ons alle goed,de minne geeft een rein gemoed.Wat zou ik dus zonder minne zijn(doen?)."

"Ik min de schone standvastig.Ik weet wel dat haar minne zuiver is.Als in mijn minne enige valsheid is of als zij ongezond is,dan is geen enkele minne oprecht.Ik zeg haar voor mijn minne dank:door haar minne ontstaat mijn lied.Dwaas is hij die de minne een last vindt."

+++

Ik zie in dit lied een synthese van de hoofse minne.Het tweede vers wijst er duidelijk op,dat de dichter in dienst van de minne staat,en niet zodanig in die van een vrouw.Het eerste vers van de tweede strofe is er dan ook maar omdat nu eenmaal een vrouw eraan te pas moet komen.Alhoewel het verboden was de geliefde vrouw kenbaar te maken,lijkt me dat vers veel te algemeen om aan enige realiteit te beantwoorden.Het vijfde en zesde vers van de eerste strofe zijn even duidelijk als het tweede:de minne is de bron van alle deugd.Het vijfde en zesde vers van de tweede strofe is nogmaals overduidelijk:de dichter dankt de geliefde voor zijn minne.Waarom?Omdat hij daarover zingen kan.
Als er een gemaniëreerd lied van V. overgeleverd is,dan wel dit.Let erop,dat in elk vers het woord minne voorkomt.Hadewych doet het nog beter in een van haar Mengeldichten:

Ay minne,ware ic minne
Ende met minne,minne,u minne!

Ay minne,om minne ghevet dat minne
Die minne al minne volkinne.

14

Men zeget wale voorwaar
nu maneg jaar
die wijf die haten grawe haar.
Dat is mich zwaar
ende is here misprijs
die liever hebben heren amijs
domp dan wijs.

Te mere noch te min
dat ik gra bin,
ich hate ane wijven kranken zin
die nouwe tin
nemen vore ald gold.
Zij gien:zij zijn den jongen hold
dore ongedold.

"Men zegt als echtwaar reeds menig jaar dat vrouwen grijze haren misprijzen.Dat valt me zwaar en het is voor hen een schande als ze liever domme dan wijze minnaars hebben."

"Helemaal niet omdat ik zelf grijs ben,misprijs ik het onverstand van de vrouwen die nieuw tin nemen voor oud goud.Zij tonen dat ze van de jonge mannen houden wit ongeremde zinnelijkheid."

+++

Evenals lied 11 is dit een moraliserend,waarin de dichter als 'ik' tegenover een 'zij'(meervoud)zich afzet.
Sommigen houden het voor het laatste,omdat V. het over zijn grijze haren heeft.Maar ten eerste kan hij dat in een moment

van bezinning voorzien hebben lang voor hij vergrijsd was,in de zin van:eenmaal zal het voor mij gedaan zijn met de minne. Ik denk enigszins ondeugend aan een gedicht van de kloosterhervormer Johannes Brugman(15e eeuw)dat aldus begint:

Ich heb ghejaecht mijn leven lanc
Al om een joncfrou schone

en in de laatste strofe staat:

Sijn vleesche heeft hem ghemaect so cranck
Dat hi was flau van minnen.

Alleen maar:hij bedoelde de liefde tot de H.Maagd,wat natuurlijk een verschil maakt.
Maar ten tweede kan ook een blonde dichter-en zelfs een zwarte-over een grijze dichter zingen.We kunnen trouwens het autobiografische van elk gedicht in twijfel trekken.Het was niet de moordenaar die eertijds op de dorpskermissen "de moord van Nijlen" bezong.
En zelfs als V. werkelijk vergrijsd was toen hij dit lied schreef, kan hij er laten we zeggen in zijn derde jeugd nog meer geschreven hebben,bv.de meer ironische of kritische.
In elk geval zie ik geen reden om dit gedicht naar het laatste te verschuiven.
Opvallend is hier weer eens de rijmvaardigheid van V.:in elke strofe slechts twee rijmen:vier verzen-drie verzen.

15

In den aprillen / zo die bloemen springen,
zo louven die linden / ende groenen die boeken,
zo heven bit willen / die vogele here zingen,
sind zij minne vinden / al daar zij ze zoeken
ane heren genoot / want here blijdschap is groot,
der mich niene verdroot

want zij zwegen al den winter stille.

Doe zij aan den rijzen / die bloemen gezagen
bij den bladen springen / doe waren zij rijke
here manegvalder wijzen / der zij wijlen plagen.
Zij hoeven here zingen / loede ende vrolijke,
nedere ende ho. / Mijn moed steet ouch alzo
dat Ik wille wezen vro.
Recht is dat ich mijn gelukke prijze.

Mochte ich erwerven / mijner vrouwen hulde!
Konde ich die gezoeken / als 't here getame!
Ich zal nog verderven / al dore mijne schulde,
zij ne wolde geroeken / dat zij van mich name
boete ane dood / op genade ende dore nood
want het god niene gebood
dat negein man gerne zolde sterven.

"In april als de bloemen ontluiken,de linden bladeren krijgen en de beuken groen worden,dan heffen de vogels blijmoedig hun gezang aan,daar zij minne vinden waar ze die zoeken:bij huns gelijken.Want hun blijdschap is groot,wat mij niet verdrietig stemt,want zij zwegen de hele winter."

"Toen zij aan de takken de bloemen zagen bij het ontspringen van de bladeren,toen waren zij hun menigvuldige wijzen rijk die ze vroeger zongen.Ze hieven hun gezang aan, luid en vrolijk,laag en hoog.Ik ben ook zo gestemd dat ik vrolijk wil zijn.Het is billijk dat ik mijn geluk prijs."

"Mocht ik maar de gunst van mijn vrouw verwerven!Kon ik die maar zoeken zoals ze het van mij zou nemen!Ik zal ten gronde gaan aan mijn schuld,tenzij zij wil tevreden zijn met een an-

dere boete dan de dood,als gunst en uit nood,want God gebood nooit dat enig man graag zou sterven."

+++

Dit is wel het meest opgetogen lied van V.Het ritme is zo licht dat het als het ware danst.En we laten ons niet vangen (evenmin als zijn toehoorders toendertijd)wanneer hij schijnbaar ernstig wordt.

De dood door liefdesleed is een vaak aangewend motief van de troubadours.V.houdt het hier voor de aap.De aap komt uit de mouw als hij boete vraagt...zonder dood.Boete voor de schuld waaraan hij anders zal ten onder gaan.Is het nog die van lied 1,och arme?Mogelijk,daar hij het nu wenst te proberen zoals het haar bevallen zal.Geen wonder dat het op de ironie van het laatste vers uitloopt.

Het beeld van de parende vogels vinden we ook in de Provençaalse lyriek reeds terug,-afgezien van het reeds geciteerde:

HEBBA OLLA VÓGALA NESTAS HAGUNNAN / HINASE HIC ANDA THU.

16

God zende here te moede
dat zij het meine te goede
want ich vele gerne behoede
dat ich here let spreke te leide
ende immer van here gescheide.
Mich binden vaste die eide
minne ende trouwe beide:
des vorchte ich zij alse dat kind die roede.

"God geve haar in dat zij het goed opneemt,want ik wil heel graag voorkomen dat ik iets zeg wat haar leed doet en wat mij voor immer van haar zou scheiden.Mij binden vast de eden van minne en trouw beide.Daarom vrees ik haar zoals het kind de

roede."

+++

Het laatste vers geef ik zoals het voorkomt in de oudere uitgaven van M.F.Een nieuwere overzetter maakt ervan:

des vorchte ich die goede alse dat kind die roede

'Die goede' voor de duidelijkheid?M.i.niet nodig.En als binnenrijm zegt het me niets.Het roept integendeel een glimlach op rijmend met roede.Bijbels:wie bemint spaart de roede niet.

Is die roede ook niet een beetje als ironie te begrijpen?

17

Zij is zo goed ende ouch zo schone
die ich nu lange hebbe gelovet,
zolde ich te Rome dragen krone
ich gezatte ze op here hovet.
Maneg sprake 'ziet hee dovet'.
Geve god dat zij mich lone
want ich dade ich weit wale wie,
levet zij nog als ich zij lie:
zo is zij da ende ich bin hie.

Zij dede mich doe zij mich 's gonde,
vele te lieve ende ouch te goede,
dat ich nog te maneger stonde
zinge,zo mich 's wird te moede.
Sind ich zag dat zij die hoede
alzo wale bedriegen konde
alse der hase doet den wind,
zo ne gezorge ich niemer sind
ombe mijnes zones dochterkind.

"Zij is zo goed en ook zo schoon,zij die ik reeds lang heb

geprezen.Als ik te Rome een kroon droeg,zou ik ze haar op het hoofd zetten.Menigeen zal zeggen:'zie,hij raaskalt'.God geve dat ze me belone,want ik weet wel wat ik zou doen,als zij nog leeft als toen ik haar verliet:dan is zij ginder en ik ben hier."

"Zij was toen ze me haar gunst betoonde veel te lief en ook te goed voor mij,zodat ik nog menige stond zing als mij dat te binnen valt.Sinds ik zag dat zij haar hoeders(bewakers)zo goed bedriegen(om de tuin leiden)kon als de haas de hazewind,maak ik me nooit meer bezorgd om het kind van de dochter van mijn zoon."

+++

Let op het eigenaardige rijmschema,hier weer helemaal anders.En in het algemeen op de verscheidenheid in deze liederen.

Een ondeugend binnenpretje lijken mij de laatste drie verzen van de eerste strofe.We kunnen ons immers voorstellen dat de adellijke toehoorders,die beslist wisten waar Abraham de mosterd haalde,na 'als ze me wil belonen weet ik wel wat ik zal doen',iets gedurfds verwachtten als laatste vers.Maar het eindigt op een olijke vissenstaart.

Voor de zoveelste maal brengt V.God erbij te pas.Dat deden de troubadours reeds graag.Bernart de Ventadour mengt God ook in zijn liefdesesbattementen die,om het zacht te zeggen,niets met moraal te maken hebben.En Guillaume IX drijft soms cynisch de spot met bedrogen echtgenoten.In het algemeen is het verschalken van de bewakers der gehuwde vrouw een geliefd onderwerp van alle minnezangers.Het komt ook bij V.meermaals voor. In lied 9 roept hij zowaar God ter hulp tegen de verraders,-dat zijn ook de bewakers,zoals we zagen-,die hem beletten zijn

geliefde te ontmoeten.In lied 24 geeft hij er zelfs de echtgenoten van langs die hun vrouw doen bewaken.
Ten slotte nog een voorbeeld van wat ik als een verkeerde verbetering beschouw.In de jongere uitgaven van M.F.luidt het laatste vers(ook zo overgenomen door Van der Heyden):

ombe mijnes anes dochterkind

dus: om het kind van de dochter van mijn grootmoeder,dus om zijn zuster of zijn nicht,wat mij helemaal niet spiritueel lijkt.Ane is daarbij Duitser:Ahne = grootmoeder.
Spiritueel is wel:het kind van de dochter van mijn zoon,wat betekent:mijn verre afstamming,m.a.w. alle vrouwen in alle eeuwen der eeuwen.Of zowat.Ik heb dus die versie gekozen omdat het eeuwen later nog geldt.De andere versie is beperkt tot V.'s tijd.
In elk geval wordt in dit lied m.i.een loopje genomen met de hoofse minne.

18

Gerner hedde ich bit here gemeine
doesend marke waar ich wolde
ende einen schrijn van golde
dan ich van here wezen zolde
verre,ziek ende arm ende eine.
Des zal zij zijn van mich gewis
dat dat die waarheid ane mich is.

"Liever had ik samen met haar duizend mark waar ik zou willen zijn en een gouden schrijn,dan dat ik van haar gescheiden zou zijn,verre,ziek en arm en eenzaam.Zij kan er derhalve zeker van zijn,dat dit de waarheid over mij is."

+++

In de jongere uitgaven van M.F.wordt dit lied als derde

strofe aan het voorgaande toegevoegd.Maar daarvoor moesten dan ook twee verzen erbij worden vervaardigd.Het eerste:

ende ein schrijn vol edeler steine
wale geworcht van roden golde

Nu ja:een schrijn van goud zal wel geen schavelingen bevatten,-en dat 'rode' lijkt me ook al verdacht.
Het tweede vers:

Des zal zij zijn vele gewis
ende vele wale gedenken dis...

Waarom,als ze er zeker van is,moet ze het nog 'vele wale' gedenken?Tautologie.
Het komt me voor dat we trouwer zijn aan V.als we dit lied afzonderlijk houden,zodat we dan ook geen stoplappen nodig hebben,-al komen die toch wel eens voor in zijn werk.
Het is ook een typisch voorbeeld van V.'s geestigheid:Ik ben liever rijk met haar dan arm zonder haar.We horen het smakelijke gelach,-bij een gelag-,in de ridderzaal van de Wartburg,-als het waar was.Te meer,dat V.hier niet meer de idealistische hoofse liefde bezingt,maar werkelijk een samenleven in liefde bedoelt.

19

Het doen die vogele wale schijn
dat zij die boume zien gebloet:
here zank die maket mich den moed zo goed
dat ich bin vro en trouriq niene kan zijn.
God ere zij die mich dat doet
alzo verre al over Rijn
dat mich die zorgen zijn geboet
al da mijn lijf ver in ellenden moet.

"Het is aan de vogels te merken dat zij de bomen in bloei

zien:hun gezang maakt mijn gemoed zo licht,dat ik blijgezind ben en niet treurig kan zijn.God zegene haar die maakt,van zo ver over de Rijn,dat zorgen mij bespaard zijn,terwijl mijn lichaam zo ver van haar onvoldaan moet blijven(of:terwijl ik mij in den vreemde moet begeven;of:terwijl mijn lief in droefheid achterblijft)."

+++

De verre geliefde.Heeft V.de liederen van Jaufré Rudel gekend,de Provençaalse troubadour die schreef tussen 1130 en 1150,de dichter van LA PRINCESSE LOINTAINE ?Bij hem is er wel een veel grotere afstand en het is ook een veel meer omslachtige geschiedenis , jawel, een hele geschiedenis.Hij was een prins.Over zijn leven weet men enkel dat hij zich in 1147 bij een kruistocht aansloot.Acht gedichten zijn van hem bekend, waaronder een paar over een 'amor de lonh'(een liefde van verre of een verre geliefde).Daaruit ontstond de legende,-nochtans opgenomen in een Provençaalse biografie-,dat hij verliefd werd op een Syrische prinses zonder haar te hebben gezien,alleen door de uitbundige lof die hij over haar hoorde.Hij begaf zich op reis,kwam stervend bij haar aan en gaf de geest in haar armen.Dit avontuur inspireerde Uhland,Heine,Swimburne,Carducci;en ook Rostand voor zijn drama 'La Princesse Lointaine'.Het mooiste gedicht van Rudel begint aldus:

Lanquan li jorn son lonc en mai

(als de dagen lang zijn in mei)

In elke strofe wordt 'amor de lonh' een-of meermaals herhaald, wat aan het gedicht een indringende toon geeft. Petrarca zei van hem dat hij 'zeil en riem versleet om zijn eigen dood te zoeken'.

Nu,zo een vaart loopt het niet bij V.

Zijn leven is misschien ookwel avontuurlijk geweest in zekere mate,maar als iets dergelijks hem was overkomen,zou hij dat wel niet verzwegen hebben.We kunnen ons zelfs afvragen of dit lied op een werkelijkheid berust.Gaat het om een geliefde in zijn streek(over de Rijn)?Agnes?Moeder of dochter?Of iemand anders?Of niemand,en bezingt hij een fictie,schept hij een geval?

Ook voor dit lied moest ik kiezen tussen verschillende versies.Ik heb uit twee gekozen.Het laatste vers stelde mij voor een ander probleem. Er staat 'lif',wat 'lijf' en 'lief' kan zijn. Ik koos 'lijf',dus voor 'hij',als aansluitend bij het voorlaatste vers,-alhoewel anderen 'lief' hebben gekozen.

20

Het hebben die kalde nachte gedaan
dat die louvere ane der linde
winterlijke vale staan.
Der minne hadde ich goeden waan
ende weit es noe ein lieve inde:
dat 't mich ten besten zal ergaan
da ich die minne goede vinde
ende ich mich here al onderwinde.

"De koude nachten hebben het gedaan dat het lover van de linde winterlijk vaal staat.In de minne had ik goede hoop en weet nu dat ze goed zal uitkomen:dat het mij ten beste zal vergaan daar ik de ware minne vond en mij aan haar onderwerp."

+++

Het verband tussen de 'Natureingang',-de eerste drie verzen-,en de rest is niet erg duidelijk,zelfs niet als tegenstelling.Kwestie van verwijzingen naar de natuur is Jan van Brabant in zijn minneliederen heet wat kariger.Er worden er hem

negen toegeschreven,ook al in verduitst handschrift overgeleverd.Meestal doet hij het zonder 'Natureingang' en valt hij met de deur in huis.Eenmaal,in zijn bekende HARBA LORI FA(als we er Frans willen in zien kan het vertaald worden als:de gewassen maken bloemen)begint hij met een tijdsaanduiding:EENS MEIENMORGENS VROEGE...en jonkvrouwen zijn voor hem 'dat scone cruut'.Hoofs is hij helemaal niet meer.

In dit lied van V.is nogmaals duidelijk,dat het de minnezangers vaak meer om de minne dan om een geliefde te doen is,meer om een gezelschapslied dan om een vrouw.De laatste twee verzen betekenen immers,dat de dichter de ware minne vond en zich aan haar onderwerpt,in haar dienst wil staan.

21

Die nog niene zijn verwonnen
van minnen alzo ich noe bin,
die ne mogen noch ne konnen
niet wale gemerken mijnen zin.
Ich hebbe minne al da begonnen
dat mijne minne schijne min
dan der mane bij der zonnen.

"Zij die nog nooit werden verwonnen door de minne zoals ik nu ben,vermogen niet goed te vatten wat ik meen.Ik ben begonnen te minnen waar mijn minne minder scheen dan de maan vergeleken bij de zon."

+++

Nog eens een ik-zij(mv.)lied.

In de jongere uitgaven van M.F.wordt hier lied 27 als tweede strofe aan toegevoegd.Ik meen ten onrechte,weer gelet op het verschil in toon en vooral omdat 27 geen ik-zijlied is,daargelaten dat de volgorde in de overlevering door die verschui-

ving wordt genegeerd.

22

Men darf den bozen niewel vloeken:
hen wirt dikke onzachte wee,
want zij warden ende loeken
alse dee sprenket in den snee.
Des zijn zij vele te mere vee.
Doch ne darf es nieman roeken,
want zij zoeken
peren op den boeken.

"Men mag de bozen niet vervloeken(geen kwaad wensen):dikwijls valt hen hard leed ten deel,want zij spieden en loeren zoals iemand die strikken zet in de sneeuw.Daarom zijn ze zoveel te dwazer.Dat moet echter niemand raken,want zij zoeken peren op de beuken."

+++

In de jongere uitgaven van M.F.wordt dit lied,zoals gezegd, als tweede strofe aan lied 7 toegevoegd.Zie aldaar.
In de oudere uitgaven stond in het laatste vers 'beren'(bessen)in plaats van peren.Ik koos dan toch voor peren,wat het beeld waarachtiger maakt.Het is zo al dwaas genoeg.
Dit lied laat me toe,een voorbeeld te geven dat aantoont waarom Rogier nadichtingen afwijst.Vers 3 en 4 worden door A.Schillings aldus vertaald:

want zij grijpen ende zoeken
als kind naar mane klaar...

wat natuurlijk zwaar verraad is.

23

Die tijd die is verklaret wale;
des ne is doch die wereld niet,

want zij droeve is ende vale,
doe te rechte zij beziet.
Die here volgen die verglen
dat zij boze ie lank zo mere,
want zij der minnen avetien
die here dienden wijlen ere.

"Het weder is fel verhelderd, maar toch is de wereld dat niet, want zij is droef en vaal voor wie haar goed bekijkt. Zij die haar volgen ervaren dat zij hoe langer hoe slechter wordt, want zij die vroeger de minne in ere dienden, vallen haar af."

+++

Als dat geen moraliseren is! Maar de slechtheid van de wereld ligt hierin, dat ze de hoofse minne heeft verloochend. We kunnen ons afvragen of V. het ernstig meent. 'Zij die de minne in ere dienden' (in 12 waren het zij die de echte minne bedreven) dat zijn toch de 'hoofsen' die zich tevreden stelden met een 'platonische' liefde zonder 'ombevaan' (zie liederen 1 en 7). En behoort dit lied dan niet tot de ironische, -in de grond anti-hoofse-, die werden gedicht toen de minnezangers wat meer verlangden dan verlangen, namelijk de vervulling van hun verlangen? Een reactie die vooral wortel schoot in N. Frankrijk bij de trouvères.
Dat belet niet dat het een gaaf gedicht is.

24

Zo wee den vrouwen zettet hoede,
die doet dat ovele dikke steit.
Vele maneg man dreget die roede
da hee zich zelven mede sleit.
Zo wee ten bozen zeden veit,
dee gelt vele dikke onvro bit irren moede.

Des ne pleget niet der wijze ende vroede.

"Wie de vrouwen onder bewaking stelt,doet iets wat dikwijls verkeerd afloopt.Menige man draagt de roede waarmee hij zich zelf slaat.Wie met die boze zede begint,die leeft treurig en met een toornig gemoed.Derhalve doet een wijze,vroede man dat niet."

+++

Nogmaals:een boze zede is:je vrouw te bewaken.Dat komt op je eigen hoofd terecht.Jaloersheid is een ondeugd,want zij hindert de hoofse minne die de bron van alle deugden is.En ze maakt je alleen maar bitter,je vreet jezelf erdoor op.

25

Als die vogele blijdelijke
zingende den zomer entvaan
ende der wald is louves rijke
ende die bloemen schone staan,
zo is der winter gaar vergaan.
Recht is dat Ich dare wijke
daar mijn herte stadelijke
van minnen ie was onderdaan.

"Als de vogelen blijde zingend de zomer ontvangen en het woud rijk aan lover is en de bloemen schoon staan,dan is de winter geheel voorbij.Voor mij is het billijk dat ik me daarheen begeef waar mijn hart gestadig aan de minne onderdanig was."

+++

Als we het nu nog niet weten:de minnezanger staat in dienst van de minne(laatste vers)zoals Don Quichote in dienst van Dulcinea.Prof.De Paepe(S)rekent dit lied toch bij de ernstige, de echte minneliederen.

26

Der schone zomer gelt ons ane,
Des is vele maneg vogel blijde,
want zij vrouwen zich te strijde
den schonen tijd vele wale te ontvane.
Recht is jaarlank dat der hare
wenken den vele zoeten winden:
ich bin worden wale geware
nouwes louves ane der linden.

"De schone zomer is op komst, derhalve zijn de vele vogels blijde, want zij maken zich op om dat schone jaargetijde heel goed te ontvangen. In deze tijd van het jaar behoort de koude wind te wijken voor een warmere: ik heb nieuw lover aan de linden bemerkt."

+++

Dat is nu eens louter een natuurbeschrijving zonder verband met minne, tenzij misschien verzwegen, innerlijk. Of is het een strofe van een onbekend langer lied ?
Zowel in verband met dit lied als met het voorgaande kan onze Hadewych worden geciteerd. Vermoedelijk zowat een halve eeuw later dicht zij:

Die voghele singhen clare
ende die bloemen openbare
melden ons den tijt.

En ook:

Ten blijdsten tide van den jare
dat alle voghel singhen clare
ende die nachtegale openbare
ons maket hare bliscap cont...

waarin zij zelfs heel wat woorden met V. gemeen heeft.

27

Die minne bidde ich ende mane,
die mich hevet verwonnen al,
dat zij die schone daar toe spane
dat zij mere mijn geval.
Want geschiedt mich alze den zwane
die zinghet alser sterven zal,
zij verloeset te vele daar ane.

"Ik bid en maan haar aan,de minne die mij geheel heeft overwonnen,dat zij de schone ertoe moge brengen,mijn geluk te vergroten.Want als mij zou geschieden zoals de zwaan,die zingt als ze sterven gaat,dan zou zij te veel daaraan verliezen."

+++

In de jongere uitgaven van M.F.wordt dit lied als tweede strofe toegevoegd aan 21.Zie aldaar.
In de oudere uitgaven staat in het derde vers 'ich' in plaats van 'zij',-en in het laatste vers eveneens .Ik heb 'zij'gekozen omdat ik dat werkelijk als een verbetering beschouw,daar het helemaal de geest van de hoofse minne weergeeft.Wat het laatste vers betreft is een foutieve lezing van het handschrift mogelijk geweest in den beginne:'so verliese ich - si verlûset'.
De geest van de hoofse minne:de dichter smeekt niet de geliefde,maar de minne.En het slot wordt typisch ironisch:als ik sterf zou zij(niet:ik)daaraan te veel verliezen omdat ze mijn zang zou missen.Zoals reeds gezegd:de vrucht van de minne is meer het genot van het lied,-voor de dichter en voor het toehorend gezelschap-,dan de vervulling van amoureuze verlangens.
Het beeld van de stervende zwaan(we kennen de betekenis van

'zwanezang')wordt ook door Hadewych gebruikt:

Men seghet,die swane,als hi die doot
smaken zal,dat hi dan singhet...

Typisch voor deze mystieke dichteres:de dood smaken.

28

Die minne die dwank Salomone:
dee was der aller wijste man
dee ie gedroeg koninges krone.
Wie mochte ich mich verweren dan
zij ne dwonge ouch mich geweldelijke
sind dat zij zuliken man verwan
dee was zo wijze ende ouch zo rijke?
Den sold hebbe ich van here te lone.

"De minne dwong Salomon,de allerwijste man die ooit een koningskroon droeg.Hoe kan ik me dan verweren als zij ook mij met geweld overmeestert vermits zij zo een man overwon die zo wijs was en ook zo machtig?Mijn loon krijg ik van haar betaald."

+++

We weten reeds dat V.'s lange gedicht VAN SALOMONE ENDE DER MINNEN verloren is gegaan.Maar hier is de wijze koning terug.

Prof.De Paepe(S)vindt,m.i. terecht,dat V. hiermet een traditioneel motief van de minnezangerij,nl.de overheersende macht van de hoofse minne,een loopje neemt,zoals hij het doet met de dood in lied 15(zie aldaar).

Wie Salomon zegt in verband met liefde denkt dadelijk aan zijn onthutsende menigte vrouwen,misschien wel inzonderheid aan de vermaarde koningin van Sjeba,die hem kwam opzoeken voor zijn befaamde wijsheid en hem onschatbare geschenken overhandigde,

volgens de bijbel.Niet volgens de bijbel,die nochtans anders niet karig is met dergelijke bijzonderheden,maar volgens een aanvaardbare aanvulling,en gelet op de reputatie van Salomon, gaf zij hem nog veel meer.zij het niet in het openbaar,als men begrijpt wat hiermee bedoeld wordt.De toehoorders van de minnezanger V.wisten ookwel van wanten.En als V.zingt dat hij zijn loon van haar betaald krijgt,'dann fiel der Groschen', zegt prof.De Paepe.Dat loon is immers algemeen bekend.Ze lieten zich door de bijbelse inkleding niet om de tuin leiden. Zelfs niet als 'here' aansloot bij 'die minne'.
En denk dan maar aan de V.van lied 1,die 'haar' zelfs niet mocht 'ombevaan'.
En zeggen dat zelfs de vrome Hadewych zich het verzwegen tafereel verbeeldt,al is het in mystieke zin:

Die coneghinne van Saba
Si volgde Salamoene na
Dat was om wijsheit sueken.
Al sine vonden hadde,ja,
So worden hare sine wondere ga
Ende si affeleerde in rueken.
Si gaf hem al,
Ende die ghichte stal
Wat so si hadde in binnen,
Beide herte ende sin,
Daerne bleef niet in:
Het wart al verswolghen in minnen.

Jawel,'beide herte ende sin' en 'het wart al verswolghen in minnen'.
Maar V.distantieert zich in dit lied werkelijk van de minne die volgens hoofse wet haar beloning in zichzelf draagt.

29

Schone woord bit zoeten zange
troosten dikke zwaren moed.
Die mag men gerne halden lange,
want zij zijn ons altoos goed.
Ich zinge bit vele droeven moede
dore die schone ende die goede.
Op heren troost ich wijlen sank:
zij hevet mich mistroost,des is te lank.

Here stonde bat dat zij mich trooste
dan ich dore zij gelage dood,
want zij mich wijlen ere erlooste
oet maneger angstelijker nood.
Als zij 't geboetet,ich bin here dode,
mare ledoch zo sterve ich node.
.....troost
.....erloost.

"Schone woorden op liefelijke wijze gezongen beuren dikwijls een bezwaard gemoed op.Daar wil men graag lang van genieten, want zij doen ons altijd goed.Ik zing met heel droef gemoed door de schuld van de schone en goede.Vroeger bezong ik haar troost.Zij heeft mij verdriet gedaan,lang geleden."

"Het zou haar beter passen mij te troosten dan dat ik door haar schuld dood zou liggen,want weleer bevrijdde ze mij uit menige beangstigende nood.Als zij het gebiedt sterf ik voor haar,maar sterven doe ik toch liever niet."

+++

Heeft God nooit geboden dat enig man graag zou sterven(lied 15),'de schone en goede' kan mij gebieden te sterven voor haar,

maar dat doe ik toch liever niet.Nogmaals wordt hier een loopje genomen met het geliefde doodsmotief van de troubadours. In de handschriften ontbreken blijkbaar de laatste twee verzen van de tweede strofe,op de rijmwoorden na die enkel in de jongere uitgaven van M.F. voorkomen.Bij Van der Heyden staan ze gereconstrueerd.Heeft hij dat zelf gedaan?Hij geeft immers geen bronnen aan.Of vanwaar heeft hij ze?Wellicht van Th.Frings en G.Schieb,die de jongste overzetting hebben bezorgd,althans voor zoveel ik weet.Ze hebben op het S. nogal wat kritiek gekregen,waardoor de indruk wordt gewekt dat ze tamelijk vrij met de overlevering zijn te werk gegaan.De besproken reconstructie luidt:

Hebe Ich ane here nog goeden troost,
Ich zal van alle zorgen zijn erloost

We kunnen ons inderdaad afvragen,of dat wel V.is.En dat lieve ironische slot wordt er helemaal door verdonkeremaand. Laten we hopen,dat V.die twee verzen(als alle strofen dan toch gelijk moeten zijn)alleen maar grimlachend heeft gebromd,hij mag dan nog die twee rijmwoorden hebben gezongen.Dat zal de ironie nog wat verscherpt hebben.

30

Ich levede ere te ongemake
zeven jaar ere ich iet sprake
weder heren willen einich woord;
dat hevet zij vele wale gehoord,
ende wele doch dat ich klage mere:
nog is die minne als zij was wijlen ere.

"Ik zou liever zeven jaar in ongemak leven dan ooit enig woord te zeggen dat haar mishaagt.Dat heeft ze heel goed ondervonden en toch wil ze dat ik nog meer klaag.De minne is

nog steeds zoals ze weleer was."

+++

In lied 1 heeft de dichter nochtans datwoord 'weder heren wille' wel gesproken,zegt hij zelf,tot zijn schade en schande. Die ongemakkelijke zeven jaar zijn hem dus bespaard gebleven. Of bedoelt hij hier dat hij niet nog eens dezelfde ervaring wil opdoen?Maar intussen:zij,ze wil dat ik nog meer klaag. Ja,de minne is nog steeds...enz.(20e eeuw).
Dit lied kan bezwaarlijk bij de ernstige gerekend worden.
In de oudere uitgaven van M.F. begint het laatste vers met 'joch',in de jongere met 'noch'.Een bewerker in het Nederlands heeft daar,volgens Rogier,juk van gemaakt. Sjpijsig,zei een Vlaming die Duits wilde spreken.
Eveneens in de oudere uitgaven van M.F.volgt op dit lied een van twee strofen, blijkbaar zoals in één of meer overgeleverde handschriften.Maar hier geloof ik nu toch de filologen die hebben uitgemaakt dat dit gedicht niet van V.kan zijn.Zonder hen zou ik,aan de taal te zien,er ook aan getwijfeld hebben.Het zou kunnen van Dietmar von Aist zijn,menen sommigen. Dat is een tijdgenoot van V.Ik noem hem omdat volgens Von Kraus (M.F.)'slechts een kwart van de aan hem toegeschreven liederen hoogstwaarschijnlijk echt is',wat aantoont hoe we op onze hoede moeten zijnmet die manuscripten.En ook omdat hij de auteur is,-voor zoveel men daar zeker van kan zijn-,van het eerste Duitse dage-of wachterslied,iets wat V.niet heeft geschreven enwat in onze literatuur slechts later voorkomt.Een voorbeeldje.Een naamloze minnaar zingt bij dageraad na een nacht met zijn geliefde:

Haddic den slotel van den daghe
Ic weerpen in gheender wilden Masen,

Oft van der Masen tot Inden Rijn
Al en soude hi nemmer vonden zijn.

Ik heb dat voorbeeld gekozen omdat het blijkbaar in de streek van V.werd gezongen:Maas en Rijn.
Dergelijk lied noemden de troubadours 'alba'(aube=dageraad). Soms is het de wachter die de in het geheim samengekomen geliefden waarschuwt,dat de dag in de lucht komt en dat dus de tijd voor het afscheid is gekomen.
Tussen haakjes:die Dietmar heeft ook een geliefde die ver van hem blijkt te vertoeven zoals in lied 19.

31

Die da horen mijnen sank,
Ich wille dat zij mich weten dank
stadelijke ende ane wank.
Die ie geminden ofte noq minnen,
die zijn vro in manegen zinnen.
Des die dombe niene beginnen,
want zij die minne niene dwank
noch here herte ne rachte binnen.

"Zij die mijn lied aanhoren,ik wil dat ze mij ervoor dank weten,gestadig en onwankelbaar(zonder ophouden).Zij die ooit beminden of nog minnen zijn vrolijk(blijmoedig)in menig opzicht.Derhalve beginnen de dommen er niet aan,omdat de minne hen nooit in haar macht heeft gehad noch in hun hart binnen is geraakt."

+++

In het vijfde en zesde vers komt de voor V.typische tegenstelling vro-domb voor.Ze staan daar voor hoofs-onhoofs.Wie hoofs mint is vro,wie niet,is domb.
In de eerste twee verzen bedoelt V.niet dat zijn hoofse toe-

hoorders hem dankbaar moeten zijn voor zijn kunst,maar wel voor de blijdschap in de minne,die hij door zijn lied in hen heeft gewekt,-wat nogmaals aantoont dat minneliederen een gezelschapskunst waren.Wie mint is blijmoedig,wie blijmoedig is zingt.

Jan van Brabant wist het ook waar hij zong:MENICH HOUT VAN MINNEN TALE...

32

Wee wale gedienen ende erbelden mag
deme ergeit et wale te goede,
dar ane gedacht ich manegen dag.
God welt,sind ich ze aller eerst gezag,
ich diende here bit zulken moede
dat ich twijfels niene geplag.
Lonet mich 's die goede,
wir twee bedriegen onze hoede.

"Wie trouw dient en verwachting mag koesteren,gaat het zeker goed.Daaraan dacht ik menige dag.God weet,dat ik sinds ik haar voor het eerst zag,haar met dergelijke gemoedsgesteltenis diende zodat ik nooit moest twijfelen.Als de goede me daarvoor beloont,zullen we samen onze bewakers bedriegen(verschalken)."

+++

Voor dit lied,dat in alle overzettingen samen met het volgende voorkomt,werd nogal sterk in de overgeleverde teksten ingegrepen.In zijn kritiek op een overzetting van 1947 telt prof.Tervooren(S)niet minder dan tien wijzigingen,waarvan de noodwendigheid kan worden betwist.Zo bv. werd in het tweede vers 'gûde' vervangen door 'spûde',zogezegd om niet tweemaal hetzelfde rijmwoord te hebben.Maar ten eerste was dat toege-

laten,-het komt ook in de Romaanse minneliederen voor-,en ten tweede heeft dezelfde overzetter in lied 16,tegen de overlevering in,een 'goede' als binnenrijm bijgevoegd,al komt het daar als eindwoord in het tweede vers voor.Zie aldaar.
De wijzigingen blijken vooral gebeurd te zijn om de vorm van de eerste strofe met die van de tweede(hier lied 33)gelijk te maken.Waarom niet omgekeerd?Ten andere,V.heeft toch heel wat eenstrofige liederen geschreven.Ik zie dus niet in,waarom deze twee zouden moeten samengebracht worden.Ik geef er de voorkeur aan ze afzonderlijk te houden,te meer dat het laatste vers van de eerste mij een slotvers lijkt te zijn,-dat daarbij nog niet te best aansluit bij het eerste vers van de tweede.
Daarbij is nog op te merken,de verklaring van de dichter in vers 5,dat er geen dorperheid in zijn minne is,-en dorperse liefde betekent,in tegenstelling met de hoofse minne,de zinnelijke,bevrediging zoekende liefde-,die dan toch in de eerste strofe bedoeld is.Hoofs is die zeker niet.De tweede wel.
Men zou enkel kunnen opwerpen dat in dat eerste vers 'sind 't mich alzo steit' dat 'alzo' kan wijzen op iets dat voorafgegaan is.Goed,maar dan niet die eerste strofe,wellicht een die verloren is gegaan.
Typisch is hier,wat ook voorkomt in andere liederen die van de hoofse codex afwijken,dat God wordt ingeroepen voor wat blijkbaar een verboden liefde is,vermits de bewakers moeten worden verschalkt.Het is in elk geval niet meer de hoofse platonische minne.

33

Ware ich onvro sind 't mich alzo steit
dat ware onrecht ende wonder,

want al mijn leid te lieve ergelt.
Die minne is die mijn herte al ombeveit:
da ne is negeine dorpheit onder,
mare blijdschap die den rouwe sleit.
Des bin ich te gezonder:
rouwe is mich ie lank onkonder.

"Als ik niet blijmoedig was sinds het zo met mij gesteld is,dat zou onrechtvaardig zijn en verwonderlijk,want al mijn leed is in lief verkeerd.De minne heeft mijn hart geheel ingenomen en er is niet de minste dorperheid in,alleen maar blijdschap die de droefheid verdreef.Zo ben ik des te gezonder(er des te beter aan toe):verdriet is mij hoe langer hoe meer onbekend."

+++

L I T E R A T U U R L I J S T

O.BEHAGEL: Heinrichs von Veldeke Eneïde.-Heilbronn,1882.

DR.C.C.DE BRUYN:Verwijs' bloemlezing uit de Middelnederlandse dichtkunst,herzien door ---.2e druk,deelII Zutphen,1967.

G.DE SMET: J. van Mierlo en het Veldekeprobleem.-Groningen, 1963.

GILBERT A.R.DE SMET:Heinric van Veldeken.Symposion Gent 1970. Verslag en lezingen, uitgegeven door...-Antwerpen-Utrecht,1971.

JOZEF DROOGMANS: Hendrik van Veldeke, de eerste Dietse dichter.Zijn leven en zijn werk.-1928.

TH.FRINGS-G.SCHIEB: Heinrich von Veldeke.-4dln.,1947 e.v.

J.GRESHOFF EN J.DE VRIES: Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde.2e uitgave.-Arnhem,1929.

JEF NOTERMANS:Heynryck van Veldeken,zijn tijd,leven en werk. Branding brochurenreeks,1928.

DRS.JEF NOTERMANS: Commentaren op Heinric van Veldekens Sint Servaaslegende 4 dln.-Maastricht,1974-77.

MODERNE ENCYCLOPEDIE DER WERELDLITERATUUR: 9 dln.-Gent,1963-1977.

L.J.ROGIER: Henric van Veldeken.Inleiding tot den dichter en zijn werk,met bloemlezing.-Maastricht,1931.

A.SCHILLINGS: Dit zijn van heer H. v. V. de dertig verduitste minneliederen in het Nederlands herdicht.-Z.pl. Z.j.

DR.J.TE WINKEL: De ontwikkelingsgang der Nederlandse Letterkunde.Deel I.-Haarlem,1922.

DR.M.C.A.VAN DER HEYDEN: Wie wil horen een goed nieuw lied?

Samenstelling, toelichting en inleiding van...-Utrecht-Antwerpen, 1968.

DR.J.VAN MIERLO JUN.S.J.: Geschiedenis van de Oud-en Middelnederlandse letterkunde.-Antwerpen-'s Hertogenbosch, 1928.

DR.J.VAN MIERLO: Lezingen in de Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie.

VERSCHILLENDE: Algemene literatuurgeschiedenis.5dln.-Utrecht Antwerpen.Z.j.

FRIEDERICH VOGT: Des Minnesangs Frühling.Neu bearbeitet von... Zweite Ausgabe.-Leipzig, 1914.

CARL VON KRAUS: Des Minnesangs Frühling.Neu bearbeitet von... Leipzig, 1940.

+++

over henric van veldeken volgens sommi
gen de wijze man die als allereerste
echt te rijmen began is al aardig wat
geschreven en zeker niet door de onbe
langrijkste literatuurkenners
maar bestaat er ook een betrouwbare li
teratuur over de glansperiode van de
hoofse liefde over de ware liefdesver
houdingen van grote vorstinnen als ele
anor van aquitanië blanka van castilië
marie van frankrijk isabella van ver
mandois de vrouw van filips van de el
zas graaf van vlaanderen over de juis
te betekenis van de versluierde minne
in de liederen van de troubadours over
de zin van de liefderegels opgesteld
door een geestelijke uit parijs over
de strijd van de middeleeuwse nobele
vrouw voor vrijheid en rechtvaardigheid
in een vlot leesbaar en toch goed ge
dokumenteerd tijds en levensbeeld in
koene duiding en ontleding roept dr jan
vercammen de dichter jan vercammen niet
alleen de dichter uit het land van loon
en diens werk op maar ook de eindeloze
twisten der edelen de feodale veten de
bittere liefdesmart
een boeiend werk voor allen studerenden
en niet studerenden die belang stellen
in onze letteren in henric van veldeken
in de middeleeuwen in de hoofse liefde